

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/67081> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Jong, J. de

Title: Democratie in kinderschoenen : twee referenda: Nederlanders stemmen over hun eerste grondwet, 1797-1798

Issue Date: 2018-11-21

ARCHIEVEN

Archief, Nationaal Archief (Den Haag) (NA)

- 1.01.04 Archieven Staten-Generaal, 1576-1796, inv.nr. 3862-3864
- 1.01.47.19 Archief Admiraliteitscolleges XXIX Wolterbeek, inv.nr. 8
- 2.01.01.01 Wetgevende colleges, inv.nr. 212, 214, 216, 218, 231-235, 300, 311-313, 408, 498-500, 824-830
- 2.01.01.04 Archief Uitvoerend Bewind, inv.nr. 11-16, 22, 23, 32, 47, 672
- 2.01.12 Binnenlandse zaken, 1795-1813, inv.nrs. 185-194
- 2.01.14.02 Archief Oorlog voor 1813: inv.nr. 1, 11, 40.
- 2.01.29.01 Archief Departement van Marine 1795-1810, inv.nr. 346
- 2.01.29.03 Departement van Marine 1795-1811. Aanhangsel II. inv.nr. 67, 70, 97
- 2.22.15 Collectie Drukwerk, inv.nr. 11586
- 3.02.01 Archief Provisionele Representanten van het Volk van Holland, inv.nr. 23-24, 30
- 3.02.02 Archief Provinciaal Bestuur van Holland, 1796-1798, inv.nr. 28, 54, 146
- 3.02.04 Intermediair Administratief bestuur van Holland, 1798-1799, inv.nr. 3, 15

Achterhoek en De Liemers, Erfgoedcentrum (Doetinchem)

- 0196 Archief plaatselijk bestuur Steenderen, 1750-1811, inv.nr. 6
- 0220 Archief Ambtsgemeentebestuur Bredevoort, 1795-1811, inv.nr. 65-69
- 0261 Archief stadsbestuur Doetinchem, 1341-1811, inv.nr. 317-318
- 0539 Archief Oud-archief Wisch, 1419-1817, inv.nr. 104, 983-984, 986-987
- 0547 Archief plaatselijk bestuur Ruurlo, 1779-1818, inv.nr. 3
- 0724 Archief plaatselijk bestuur Winterswijk, 1679-1834, inv.nr. 15
- 0885 Archief richterampt Doetinchem, 1661-1811, inv.nr. 5
- 1243 Archief gemeentebestuur Vorden, 1795-1931, inv.nr. 67-68

Alkmaar, Regionaal Archief

- 0001 Archief Stad Alkmaar, 1254-1815, inv.nr. 69-71, 151, 236.
- 0418 Archief Banne Graft en gemeente Graft, 1607-1970, inv.nr. 153
- 0420 Archief Regenten van Oost-Graftdijk, 1709-1808, inv.nr. 10

Amsterdam, Stadsarchief (SA)

- 5053 Archief Nieuw Stedelijk Bestuur 1795-1813, inv.nr. 127-142, 147-148, 225-226, 235-237, 353, 555
- 191 Archief Rooms Katholiek Jongensweeshuis Lauriergracht, inv.nr. 124
- 5501 Archief ambacht Nieuwer-Amstel (Amstelveen) 1601-1811, inv.nr. 2, 3, 89.
- 5500 Archief ambacht- en plaatselijk bestuur Ouder-Amstel, 1548-1813, inv.nr. 34.
- 5059 Collectie Handschriften, inv.nr. 101A

Barneveld, gemeentearchief

- Archief ambt Barneveld tot 1812, inv.nr. 6, 41-45, 133, 136

Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC) (Den Bosch)

- 16 Gewestelijke en departementale besturen Brabant, 1795-1814, inv.nr. 46, 57, 92-93, 99-103
- 1791 Archief dorpsbestuur Boxtel, 1554-1810, inv.nr. B048
- 1794 Archief dorpsbestuur Liempde, inv.nr. 425
- 5011 Archief dorpsbestuur Helvoirt, 1340-1814, inv.nr. 83
- 5039 Archief dorpsbestuur Sint Michielsgestel, 1538-1811, inv.nr. 377
- 6733 Archief dorpsbestuur Sint Oedenrode, 1315-1811, inv.nr. 521
- 7010 Archief dorpsbestuur Maashees en Holthees, 1620-1810, inv.nr. 15
- 7021 Archief dorpsbestuur Vierlingsbeek, 1548-1809, inv.nr. 1
- 7156 Archief stadsbestuur Grave 1290-1810, inv.nr. 148/rood
- 7337 Archief dorpsbestuur Geffen, 1592-1813, inv.nr. 22
- 7386 Archief dorpsbestuur Huisseling en Neerloon, 1697-1813, inv.nr. 42.
- 7687 Archief dorpsbestuur Erp, 1342-1810, inv.nr. 438
- 7697 Archief dorpsbestuur Veghel, 1310-1811, inv.nr. 814

Breda, Stadsarchief

- ARC001 Stadsbestuur Breda (Oud-administratief Archief) 1280-1810, inv.nr. 186-188, 2139, 2141
- COL0013 Familie Reigersman, 1613-1814, inv.nr. 12.
- ARC0707 Archief dorpsbestuur Ginneken en Bavel, 1624-1810, inv.nr. 752.
- ARC0441 Archief dorpsbestuur Princenhage, 1551-1810, inv.nr. 166.
- ABB Archief van het bisdom Breda, 36, deel III, gedeponeerde archieven, doos 21, 22, 23 (omslag 3.319.21a,b,c,d,e,h)

Delft, Stadsarchief Delft (Den Hoorn)

- 1 Stadsarchief Delft, tweede afdeling, 1795-1813, inv.nrs. 1.5-1.6, 2.2-2.3, 30-31.
- 117 Archief Nootdorp, inv.nr. 31

Dinkelland, Archief gemeente (Ootmarssum)

- Oud-Archief van stad Ootmarssum, inv.nr. 78

Dordrecht, Regionaal Archief

- 4 Stadsarchieven (Dordrecht) 1795-1813, inv.nrs 32, 34, 128, 170,
- 134 Collectie van keuren en verordeninngen, inv.nr. 30-31, 63

Drents Archief (Assen)

- 01 Oude Staten Archieven (OSA), inv.nr. 116, 125, 130, 135-143, 1182
- Oud-archief Coevorden, 1407-1814, inv.nr. 181

Eemland, Streekarchief (Amersfoort)

Archief Stad Amersfoort, 1300-1810, inv.nr. 1596

Eindhoven, Regionaal Historisch Centrum Eindhoven (RHCE)

- A-10245 Archief Gemeentebestuur Eindhoven, 1437-1810, inv.nrs. 39-41
A-10255 Archief Gemeentebestuur Bladel, 1683-1810, inv.nr. 323
A-10270 Archief Gemeentebestuur Netersel, 1554-1810, inv.nr. 83
A-10271 Archief Gemeentebestuur Nuenen en Gerwen, 1300-1810, inv.nr. 184
A-10272 Archief Gemeentebestuur Reusel, 1649-1935, inv.nr. 7
A-10728 Archief Gemeentebestuur Waalre, 1351-1810, inv.nr. 17
A-12001 Archief Gemeentebestuur (stadsbestuur) Helmond, 1300-1810, inv.nr. 243
A-13084 Archief Gemeentebestuur Someren, 1301-1810, inv.nr. 129 / VI 14

Franeker, Archief gemeente Waadhoeke

Archief van de grietenij en de gemeente Barradeel, 1609-1920, inv.nr. 41
Archief van de grietenij Franekeradeel, inv.nr. 58, 64, 95

Friesland, Tresoar (Leeuwarden)

- 8 Archief Gewestelijke besturen (BRF) 1795-1813, inv.nrs. 15, 17, 46-47, 55, 72-74, 116-117, 164-165, 197, 318, 326, 328, 342, 343.
346 Verzameling plakkatens, publicaties, enz.
7.14 Plakkaatboeken, 1527-1810, inv.nr. 12.

Gelders Archief (Arnhem)

- 0016 Archieven Gewestelijke Besturen in de Bataafs-Franse tijd (BFA), inv.nr. 6, 10-11, 107, 111, 128-129, 183, 233-235, 538, 554-555, 570, 8241.

Goes, Gemeentearchief

- 001 Archief stad Goes, 1405-1851, inv.nrs. 157, 158, 159, 401¹, 401², 695, 696, 749, 752, 5156, 5157.

Groninger Archieven, Regionaal Historisch Centrum (Groningen)

- (1) Archief Staten van Stad en Lande, 1594-1798, inv.nrs. 422, 471, 480, 877.
(3.01) Archief Intermediair Administratief Bestuur van Stad en Lande, 1798-1799, inv.nr. 1, 23.
1605 Archief stadsbestuur van Groningen 1594-1816, inv.nrs. 1-61, 1758-1761, 1770-1771.

Den Haag, Haags Gemeentearchief (HGA)

- 0350-011 Archief van het gemeentebestuur van 's-Gravenhage 1313-1815 ('Oud-Archief'), inv.nrs. 140, 190-193, 227, 624, 648, 1177-1184.
0380-01 Archief buurten van 's-Gravenhage, inv.nr. 106.
Oud-archief Voorburg, inv.nr. 37-4.

Hardenberg, Archief gemeente

Oud-archief stad Hardenberg, 1362-1811: inv.nr. 107.

Harlingen, Gemeentearchief

Archief stadsbestuur Harlingen tot 1816, inv.nrs. 42, 190.

Hattem – Epe – Heerde, Streekarchief (Hattem)

Archief Gemeentebesturen Bataafs-Franse tijd Hattem, 1795-1811, inv.nrs. 27, 159.

's-Hertogenbosch, Erfgoed 's-Hertogenbosch

0001 Archief stad 's-Hertogenbosch (OSA), 1262-1810, inv.nrs. 756-757, 798-799, 889-892, 814-815, 3282-3291.

Langstraat en Heusden en Altena, Streekarchief (Heusden)

0327a Archief dorpsbestuur Drunen, 1369-1811, inv.nr. 45.

0308 Archief stadsbestuur Heusden, 1400-1814, inv.nrs. C39A, C49.

Leerdam, Archief gemeente

Oud-archief Leerdam, inv.nr. 7.

Leeuwarden, Historisch Centrum

1001 Archief stad Leeuwarden, 1426-1811, inv.nrs. 218-220, 228-229, 1764-1765.

3000 Archief grieternij Idaarderadeel, 1479-1811, inv.nrs. 53-64.

Leiden, Erfgoed Leiden en omstreken

0501A Stadsarchief van Leiden 1574-1826 (SA II), inv.nr. 534-535, 550-555, 904, 1280.

0900 Archieven gemeente Noordwijk, inv.nr. 15.

Midden-Holland, Streekarchief (Gouda)

Oud-archief stad Gouda, 1311-1815, inv.nr. 528.

Oud-archief Krimpen aan de Lek, inv.nr. 643.

Oud-archief Schoonhoven, 1271-1813, inv.nr.1818.

Nijkerk, Gemeentearchief

001 Archief Ambtsbestuur Nijkerk, 1680-1813, inv.nr. 8, 594-595.

Nijmegen, Regionaal Archief

Archief Stad Nijmegen tot 1815: inv.nr. 415, 422; 4073.

Archief polderdistrict Maas en Waal, 1740-1944, inv.nr. 3873.

Noord-Hollands Archief (Haarlem)

- 3061 Ambachts- en gemeentebestuur Zandvoort, 1455-1928, inv.nr. 4.
3814 Ambachtsbestuur Bennebroek, 1654-1811, inv.nr. 40.
3843 Ambachtsbestuur van Tetterode, Aelberstberg en Vogelenzang, 1596-1811, inv.nr. 3-4.
3868 Ambachts- en gemeentebestuur Heemstede, 1560-1919, inv.nr. 12-14.
3993 Stadsbestuur van Haarlem, 1573-1813, inv.nrs 429-432, 447-451, 454-455.

Noordoost-Fryslân, Historisch Informatiecentrum (NOF) (Dokkum)

- 001 Archief Dokkum 1574-1922, inv.nr. 5-8, 91-92, 127-130, 143.

Noordwest-Veluwe, Streekarchivariaat (Harderwijk, Elburg)

- Archief Harderwijk (Oud-archief) tot 1935; inv.nrs. 1459-1460, 1511.
Archief Stad Elburg, 1320-1813, inv.nr. 803.

Overijssel, Historisch Centrum Overijssel (HCO) (Zwolle)

- 003 Staten van Overijssel, Ridderschap en Steden en de op hen volgende colleges, 1580-1810; 003.3 Archief van de provisionele representanten, inv.nrs. 5270-5271, 5277-5278, 5281-5282, 5293, 5296, 5299, 5320-5373, 5376-5377, 5498, 5505, 5514.
0158 Archief gemeente Kuinre en Blankenham, 1593-1853. inv.nr. 223, 278.
1365.1 Archief stadsbestuur Hasselt, vóór 1812, inv.nrs. 31-32, 125, 1431.
0700 Archief stadsbestuur Zwolle 1230-1813, inv.nrs. 1027, 1031.
Archief stad Deventer, Franse tijd, inv.nrs. 47, 58, 70.

Rijnstreek en Lopikerwaard, Regionaal Historisch Centrum (Oudewater)

- B058 Archief Hervormde gemeente Bodegraven 1513-1952, inv.nrs. 220-221.
M058 Archief stad Montfoort, 1485-1813, inv.nrs. 54-55, 633-639.

Rivierenland, Regionaal Archief (Tiel)

- 0001 Oud Archief Tiel, 1352-1812, inv.nrs. 1236, 1257, 1302, 1304, 1319.
0629 Oud Archief Buren, 1575-1815, inv.nr. 7.
1079 Archief ambt en dijkstoel van de Overbetuwe, 1427-1838, inv.nrs. 1599, 1609.

Rotterdam, Stadsarchief

- 1 Oud-Archief van de stad Rotterdam (OSA), 1340-1813: inv.nr. 193, 198-201, 231-232, 288, 555-558, 979-1001.
3 Archieven plaatselijke besturen van Delfshaven en Schoonderloo, 1390-1886, inv.nr. 321, 1330.
7-01 Archieven van het ambacht en de gemeente Overschie, 1548-1941, inv.nr. 33.

Schiedam, Gemeentearchief

292 Archief van het stadsbestuur Schiedam van 1795 tot 1803, inv.nrs. 2811-2813, 2821-2822, 2827-2828; 2838.

Schouwen-Duiveland, Gemeentearchief (Zierikzee)

22 Archief stad Zierikzee, 1275-1939, inv.nr. 58.

0002-1 Archief stad Brouwershaven, 1566-1810, inv.nrs. 10, 58-60.

Steenwijkerland, Gemeentearchief (Steenwijk)

14 Stad Steenwijk tot ca. 1811, inv.nrs. 423, 426, 429.

Súdwest-Fryslân, Archief gemeente (Sneek)

Archief stad Workum, inv.nr. 197.

Archief stad Bolsward, 1402-1816, inv.nrs. 10-11, 16, 90B, 91, 92.

Archief stad Sneek, 1517-1815, inv.nrs 10, 20, 68.

Archief grietenij Wymbritseradeel, 1550-1812, inv.nr. 27.

Archief stad IJlst, 1634-1816, inv.nrs. 8-9, 44.

Tilburg, Regionaal Archief Tilburg

3 Dorpsbestuur Tilburg, 1387-1810 inv.nrs. 1097.2, 1097.4, 1141bis.

3 Dorpsbestuur Goirle, inv.nr. 1292.

845 Dorpsbestuur Oosterwijk 1390-1814, inv.nr. 101.

2000 Dorpsbestuur Oosterhout, 1500-1810, inv.nr. 135.

2200 Dorpsbestuur Baarle, 1550-1811, inv.nr. 20.

Tholen, Gemeentearchief Tholen

Archief gemeente Poortvliet, 1580-1952, inv.nr. 7.

Tytsjerksteradiel, Archief gemeente

Oud-archief Tietjersteradeel. (Inv. H. Eilers), inv.nrs. 7, 10.

Utrecht, Het Utrechts Archief

233 Archief Staten van Utrecht, 1795-1813, inv.nr. 1146-8 t/m 1146-10, 1197-4 t/m 1197-7.

703 Stadsbestuur van Utrecht, 1795-1808; inv.nrs. 1-7, 1-9.

1601 Dorpsbestuur Jutphaas, inv.nrs. 18-19, 627.

Vlaardingen, Gemeentearchief Vlaardingen en Maassluis (Vlaardingen)

Oud-archief Maassluis 1602-1813, inv.nr.56

Vecht en Venen, Regionaal Historisch Centrum (Breukelen)

Archief Maarssen 1614-1813, inv.nr. 51

Archief stad Weesp, 1795-1813, niet geïnventariseerd.

Voorst, Gemeentearchief Voorst

Oud-Archief gemeente Voorst, inv.nr. 54

Waterlandsarchief (Purmerend)

- 0131 Archief gemeente Beemster, 1795-1929, inv.nr. 794-1 (oud inv.nr. 40i)
0680 Archief dorpsbestuur Broek in Waterland, 1387-1812, inv.nr. 106-111

West-Brabants Archief (Bergen op Zoom)

- 0001 Dorpsbestuur Etten-Leur, 1430-1810, inv.nr. 334
0002 Archief municipaliteit Roosendaal en Nispen, 1795-1810, inv.nr. 71
0005 Archief stadssecretarie (SA) Bergen op Zoom, 1397-1810: inv.nrs. 143, 144, 2582
0200 Archief dorpsbestuur Hoeven, 1415-1810, inv.nr. 94
0300 Archief dorpsbestuur Oudenbosch, 1555-1810, inv.nr. 148
0400 Archief dorpsbestuur Fijnaart en Heijningen 1518-1810, inv.nr. 74
0500 Archief dorpsbestuur Standaardbuiten, 1594-1810, inv.nr. 186
0550 Archief Stadsbestuur Willemstad 1575-1819, inv.nr. 369
0600 Archief stadsbestuur Zevenbergen, 1485-1810, inv.nr. 639a
0703 Archief dorpsbestuur Zegge, 1594-1811, inv.nr. 1056
0800 Archief Dorpsbestuur Dinteloord en Prinsenland, 1605-1812, inv.nrs. 80
0900 Oud-archief van de stad Steenbergen tot 1810, inv.nr. 261

Westfries Archief, Regionaal historisch centrum voor Westfriesland (Hoorn)

- 0715-01 Archief stad Medemblik (oud-archief), 1416-1813, inv.nr. 41
1048 Heren van Spanbroek en dorpsbestuur Spanbroek, 1399-1823, inv.nr. 171
0348 Archief stad Hoorn (oud-archief), 1356-1815, inv.nrs. 346-352

Westland, Gemeentearchief Westland (Monster)

Monster, archieven vóór 1930, inv.nr. 212

Wassenaar, Archief gemeente Wassenaar

Oud-archief Wassenaar tot 1895, inv.nr. 70

Zeeuws Archief (ZA), Middelburg

- 2 Staten van Zeeland, inv.nr. 1179 II, 1185, 3522
2 Gedrukte Notulen van de Staten van Zeeland en opvolgende besturen, inv.nr (nieuw) 3519-3523. (Oude inventaris 2.2: 219-223)
508 Archief Rekenkamer C inv.nr. 3786
2000 Archief stad Veere (ASV), 1349-1816, inv.nr. 1317

Zuidoost Utrecht, Regionaal Historisch Centrum (Wijk bij Duurstede)

- 1 Archief stadsbestuur Wijk bij Duurstede, 1300-1810, inv.nr. 76
152 Archief stadsbestuur Rhenen, 1337-1851, inv.nrs. 464-466, 468.
413 Archief Bestuur Stad en Land van Vianen, 1534-1810, inv.nr. 5

Zutphen, Regionaal Archief

- 1001 Archief Oud-archief van de stad Lochem, 1233-1813, inv.nrs. 7,
249-250, 403, 1076
1005 Oud-archief van de gemeente Laren, 1662-1813, inv.nr. 98

GEDRUKTE BRONNEN

[In onderstaande lijst zijn alleen gedrukte bronnen opgenomen, die opgevraagd kunnen worden in bibliotheken, inclusief die van archiefdiensten. Met een asterisk (*) staat aangegeven of deze bronnen geheel of gedeeltelijk full-text ter beschikking staan op het internet. Bij pamfletten wordt tevens verwezen naar het nummer in de catalogus van de pamflettenverzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek, samengesteld door W.P.C. Knuttel (Den Haag 1889-1920). Proclamaties en publicaties van de Staten-Generaal, de Nationale Vergadering, de Constituerende Vergadering en het Uitvoerend Bewind zijn verzameld en te vinden in de Jaarboeken der Bataafsche Republiek en de Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken. Voor gedrukte *publicaties*, *notificaties* en *circulaires* van provinciale of plaatselijke overheden en van de agenten tot zuivering van de grondvergaderingen, wordt in het notenapparaat verwezen naar archieven en inventarisnummers waar deze te vinden zijn.]

Aan het Bataafsche volk, over de redenen ter goed- of afkeuring van het thans aangeboden Ontwerp van Constitutie, uitgegeven door de burgerbijeenkomst, onder de spreuk Tot Nut van 't Vaderland te Amsterdam (Amsterdam 1797). Knuttel 22853 *

Aanmerkingen der Sociëteit van Een-en-Ondeelbaarheid te Amsterdam op het Ontwerp van Constitutie voor het Bataafsche Volk, door de Nationale Vergadering het zelve volk ter goed of afkeuring aangebonden (Amsterdam 1797).

Advis over de Nationaale Conventie ter vergadering van de Provisioneele Representanten van het Volk van Holland op den 22, 23 en 24 july 1795, uitgebragt door J.H. van Swinden, gedeputeerde namens Amsterdam ter gemelde vergadering. Uitgegeven op last van de representanten van het Volk van Amsterdam (Amsterdam 1795).

Beoordeling van de nota door den Franschen minister Noël [...] aan de Nationale Vergadering ingeleverd (Den Haag, 29 juli 1797). Knuttel 22869.

Beoordeling van het Ontwerp van Constitutie voor het Bataafsche volk door de Nationale Vergadering ter goed of afkeuring aan hetzelfde volk voorgedragen, door eenige burgers, zijnde representanten van het volk van Nederland (Leiden, 1 juli 1797). Knuttel 22864.

Brief van J.L. Huber, lid van de Nationale Vergadering representeerende het volk van Nederland aan zyne Friesche landgenooten over de aanneeming of afkeuring van het aan 't Volk van Nederland aangeboden ontwerp van Constitutie. (Den Haag, 1 juli 1797). Knuttel 22863.

Dagbladen van het verhandelde ter vergadering van de provisioneele repraesentanten van het Volk van Holland (4 delen) (Den Haag 1795-1796).*

Dagverhaal der handelingen van de Nationale Vergadering representeerende het Volk van Nederland en van de Nationale en Constitueerende Vergadering representeerende het Bataafsche Volk (9 delen) (Den Haag 1796-1798).*

Decreeten der Nationale Vergadering, representeerende het Volk van Nederland (14 delen), (Den Haag 1796-1798).*

Decreeten der Constitueerende Vergadering, representeerende het Bataafsche Volk (4 delen) (Den Haag 1798).*

Decreeten van de provisioneele representanten van het Volk van Holland, 1795-1796 (Den Haag 1795-1796).*

Decreeten van de vergadering van het Provinciaal Bestuur van Holland 1796-1798 (Den Haag 1796-1798).*

De zaakelijke inhoud van het ontwerp van constitutie bij wijze van samenspraak tusschen twee burgers, onder de naamen van Pieter en Klaas voorgesteld (Amsterdam 1797). Knuttel 22851.

Handelingen van de Representanten van het Volk van Stad en Lande, 1795-1798 (Groningen 1795-1798).

Jaarboeken der Bataafsche Republiek, 1795-1798 (Amsterdam 1795-1798). 13 delen.

Iets aan de burgers [...] zijnde representanten ter nationaale vergadering aangaande hun beoordeling over de kiezers in het ontwerp van constitutie door L. van Rijn (Amsterdam 1797). Knuttel 22866.

Instructie voor de stemopneemers, ter gelegenheid van de benoeming van kiezers. Volgens inhoud der artikelen van het Reglement. op het byeenroepen eener Nationale Vergadering, opgemaakt door een Commissie tot regeling der grondvergaderingen binnen Haarlem. (Haarlem 1796).

Naamlyst der geen en welke hunne hoop en verwagting, dat eene Constitutie op gronden van een en ondeelbaarheid gebouwd, aan het Bataafsche volk zal aangeboden worden, by requeste aan de eerste Nationaale Vergadering, representeerende het gemelde volk, hebben te kennis gegeven (Den Haag 1798).

Nieuwe Nederlandsche Jaerboeken, of vervolg der merkwaardigste geschiedenissen, die voorgevallen zijn in de Vereenigde Provinciën, de Generaliteislanden en de volksplantingen van den staet. (delen voor de jaren 1795-1798) Leiden, 1795-1798.

Notulen der provisioneele representanten van het Volk van Zeeland, 1795-1796 (Middelburg 1795-1796). 2 delen. *

Notulen van de vertegenwoordigers des Volk van Zeeland, 1796-1798 (Middelburg 1796-1798), 3 delen. *

Ontwerp van Constitutie voor het Bataafsche Volk, door de Nationale Vergadering ter goed- of afkeuring aan hetzelfde volk voorgedragen. (Den Haag, 1797).

Ontwerp van Staatsregeling, voor het Bataafsche volk, door de Constitueerende Vergadering, ter goed- of afkeuring aan hetzelfde volk voorgedragen. (Den Haag, 1798) Knuttel 22988).

Oproepingsbiljetten van de stemgerechtigde burger van Heteren.(Bibliotheek Haags Gemeentearchief Hb 30).

Plan van Constitutie voor het volk van Nederland, ontworpen door de daartoe aangestelde commissie (Den Haag, 1796).

Plan ter oproeping der Burgers van Nederland tot het verkiezen eener Nationale Conventie, gearresteerd by de Vergadering der provisioneele Representanten van het Volk van Holland, op vrijdag den 24 July 1795, en voordragt des aangaande ter Vergadering van hun Hoog Mogende, door een plegtige Hollandsche Commissie uitgebragt den 28 July 1795 (Den Haag, 1795). Knuttel 22483a.

Plan van oproeping tot het formeren van eene Nationale Vergaderinge ter vergaderinge van de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden. Gepraesenteert den 29 May 1795. [Den Haag, 1795]. Knuttel 22483.

*Proclamatie der Nationale Vergadering wegens het constituëeren van derzelver vergadering (Den Haag, 1 maart 1796). **

*Proclamatie der Nationale Vergadering, betreffende de afscheiding der kerke van den staat (Den Haag, 18 augustus 1796). **

*Proclamatie door de Nationale Vergadering, waarbij het Ontwerp van Constitutie voor het Bataafsche Volk, ter goed- of afkeuring aan het zelve volk wordt voorgedragen (Den Haag, 2 juny 1797).**

*Proclamatie der Nationale Vergadering tot oproeping der grondvergaderingen, ter benoeming van kiezers tot het doen eener nieuwe keuze van leden tot eene tweede Nationaale Vergadering (Den Haag, 9 juny 1797).**

*Proclamatie der Nationaale Vergadering tegen de schending of verstooring der grondvergaderingen (Den Haag, 4 augustus 1797). **

*Proclamatie der Nationaale Vergadering, wegens den uitslag der stemming over het ontwerp van constitutie, door het volk van Nederland, op den 8 Aug. 1797 (Den Haag, 13 september 1797).**

*Proclamatie der Constitueerende Vergadering, als representeerenden het Bataafsche Volk, aan het Bataafsche Volk (Den Haag, 22 januari 1798).**

*Proclamatie van het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek, wegens het in civile verzekering neemen enz. van eenige gewezen representanten van het Volk van Nederland (Den Haag, 3 februari 1798).**

*Proclamatie der Constitueerende Vergadering, representeerende het Bataafsche Volk aan hetzelfde volk betreffende het stemmen over het aangeboden ontwerp van staatsregeling in de grondvergaderingen p maandag den 23 april 1798 (Den Haag, 23 maart 1798). Gepubliceerd door het Uitvoerend Bewind (Den Haag, 27 maart 1798).**

*Proclamatie van het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek wegens de ontbinding der Constitueerende Vergadering en de vorming derzelve van het Vertegenwoordigend Lichaam des Bataafsche Volk (Den Haag, 6 mei 1798). **

*Proclamatie van het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek wegens de oproeping der grondvergaderingen tegen den 26 juny aanstaande (Den Haag 24 mei 1798). **

*Proclamatie van het Uitvoerend bewind wegens het spoedig en zonder verlof vertrekken van den lt Generaal Daendels, buiten de Republiek (Den Haag, 18 mei 1798). **

*Proclamatie der agenten Spoors, Pijman, Gogel, Tadama en LaPierre betreffende de vernietiging van het inconstitutioneel Uitvoerend Bewind en Wetgevend Lichaam der Bataafsche Republiek en wegens het daarstellen van een intermediair bestuur der Bataafsche Republiek (Den Haag, 12 juni 1798). **

*Publicatie der Nationale Vergadering tot interpretatie van de woorden stemgerechtigde Burgers voorkomende in de proclamatie, geplaatst aan 't hoofd van het Ontwerp van Constitutie den 2. Juny L.L.. (Den Haag, 25 juli 1797). **

*Publicatie der Constitueerende Vergadering, representeerende het Bataafsche Volk, wegens de aanstelling van het Uitvoerend Bewind (Den Haag 29 januari 1798).**

Publicatie van het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek tot weering der Fransche emigranten van het grondgebied van deezen staat (Den Haag 15 februari 1798).

Publicatie van het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek omtrent het doen continueeren van personen welke in eenige posten of bedieningen zijn gesteld en van het stemregt zijn uitgesloten (Den Haag, 21 april 1798).

*Publicatie van het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek, wegens de aanneeming van het Ontwerp van Staatsregeling op den 23. April L.L. door het Bataafse Volk en de vorming der Constitueerende Vergadering in de twee Kamers van het Wetgevend Lichaam (Den Haag, 4 mei 1798).**

*Publicatie van het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek, tot het in werking brengen van den tweeden titul der Acte van Staatsregeling, betreffende de uitoeffening van het stemvermogen der Burgeren (Den Haag, 10 mei 1798). **

*Publicatie van het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek, bij welke bepaald wordt, wat men in de Staatsregeling te verstaan hebbe bij Lijf- en huisbedienden, welke van het stemrecht uitgesloten worden (Den Haag, 7 juni 1798). **

*Publicatie van het Intermediair Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek, wegens het constituëeren van het Intermediair Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek (Den Haag, 14 juni 1798). **

*Publicatie van het Intermediair Uitvoerend Bewind wegens de herstelling in het stemregt van [...] burgers, welke daar van zyn uitgesloten geworden, niettegenstaande zy de [...] vereischens bezitten (Den Haag, 18 juni 1798). **

Rapport over de verdeeling van Amsterdam in districten en grondvergaderingen: Overgegeeven aan de Representanten van het Volk van Amsterdam, door D. van Hinloopen, F.Charlé, E. Lespinasse, J.P. Farret, J.H. Meyer Casper, A.G. Verster, J.A. de Roth, en J.H. van Swinden (Amsterdam, 1796).

Rapport over het byeenroepen der grondvergaderingen, ter gelegenheid van het beoordeelen van het Reglement voor het intermediair provinciaal bestuur Van Holland, en het benoemen van leden voor het zelve bestuur. Overgegeeven aan de Raad der Gemeente van Amsterdam, door Jan Hendrik van Swinden, Dirk van Hinloopen, Paulus Charlé, Etienne Lespinasse, Jan Frederik Taunay, Abraham Hoffman, Hermanus Boerrigter, en Laurens Wetzler (Amsterdam 1796).

*Rapport van de burgers Goldberg, Verbeek en Scheffer. Uitgebracht in eene Vergadering van de Societeit voor Eenheid en Orde in Den Haag, over het Ontwerp van Constitutie. Zo als het zelve, door de Nationaale Vergadering, representerende het volk van Nederland aan het Bataafsche Volk ter goed of afkeuring is voorgedragen' (Den Haag, 27 juli 1797). Knuttel 22867. **

*Rapport van de commissie tot de telling en verdeeling van het Volk van Holland (Den Haag, 1796).**

Recessen Landdag Gelderland 1795-1798 (Arnhem, Nijmegen, Zutphen, 1795-1798), 3 delen.*

Reglement voor een intermediair Provinciaal Bestuur van 't volk des Lands van Utrecht, 22 augustus 1796[Utrecht, 1796].

Resolutiën van de Provisioneele Representanten van het Volk van Bataafsche Brabant; Genoomen in den jaare 1795; (Den Bosch, z.d.) 1 deel.

Resolutiën van de Representanten van het Volk van Bataafsche Brabant, Genoomen in den jaare 1796. (Den Bosch z.d.) 1 deel.

*Ten betooge dat de vrouwen behooren deel te hebben aan de regeering van het land (Harlingen, 1795). Knuttel 22558.**

Volks-telling in de Nederlandsche Republiek, uitgegeven op last der commissie tot het ontwerpen van een plan van constitutie voor het volk van Nederland (Den Haag 1796).

Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap. Verklaring der Rechten van den Mensch, zoo als dezelve bij de Conventie is Aangenomen, op den 23 Juny, 1793 (Amsterdam 1795).

*Wederlegging van eenige der voornaemste, zoo in het openbaer als bedektelijk, aengevoerde drangredenen voor het aenneemen van 't ontwerp van Constitutie door eenige burgers zijnde representanten van het volk van Nederland (Den Haag 15 juli 1797, tweede druk). Knuttel 22865. **

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Adams, W.P., *The first American constitutions. Republican ideology and the making of the state constitutions in the revolutionary era* (Chapel Hill 1980).

Oorspronkelijke uitgave in het Duits [1973].

D'Addio M., Ghisalberti, C., e.a. (ed.), *Le costituzioni italiane 1796-1799* (Rome 1993).

D'Alphonse. M., 'Eenige hoofdstukken uit het Aperçu sur la Hollande', in: *Bijdragen tot de statistiek van Nederland. Uitgegeven door het Centraal Bureau voor de Statistiek*, Nieuwe Volgreeks no 1 ('s-Gravenhage 1900).

Aerts, R., 'Een staat in verbouwing. Van Republiek naar constitutioneel koninkrijk.' in: Aerts, R., Liagre Böhl, H. de, Rooy P de, (ed.), *Land van kleine gebaren. Een politieke geschiedenis van Nederland, 1780-1990* (Nijmegen 1999) 11-95.

Andeweg, R.B., 'Politiek gedrag', in: Deth, J.W. van (ed.), *Handboek Politicologie* (Assen 1993) 282-307.

Anker, H., 'Over electoraal onderzoek', in: *Socialisme en democratie* 51.1 (1994) 3-14.

Bannier, G.W. (ed.), *Grondwetten van Nederland; Teksten der achtereenvolgende Staatsregelingen en Grondwetten sedert 1795, met verschillende andere staatsstukken, historische toelichtingen en eenige tabellen* (Zwolle 1936).

Baticle, R., 'Le plébiscite sur la Constitution de 1793', in: *Annales Historique de la Révolution française* 58-58 (1909-1910) 496-524, 5-30, 117-155, 193-237, 327-341, 384-410.

Bauer, K.F., *Der französische Einfluss auf die Batavische und die Helvetische Verfassung des Jahres 1798. Ein Beitrag zur französischen Verfassungsgeschichte* (Nürnberg 1962).

Beekhuis, M., *Bezit verkocht. De verkoop van ambachtsheerlijkheden door de Staten van Holland en West-Friesland 1722-1741*. [niet gepubliceerde doctoraalscriptie geschiedenis Rijksuniversiteit Leiden 1990].

Beekman, A.A., De Republiek in 1795. Met de heerlijkheden, ambachten enz.. Detailkaarten in 19 bladen. Met toelichting. In: *Geschiedkundige atlas van Nederland* ('s-Gravenhage 1913). Met verbeteringen en aanvullingen II, 1935, 14-24.

Belinfante, J.C.E., Buijs, P., 'De Gelykstaat der Joden. Inburgering van een minderheid', in: Berg, H (ed.), *De Gelykstaat der Joden. Inburgering van een minderheid* (Amsterdam, Zwolle 1996) 7-14.

Berg, J. Th. J. van den, 'Tweehonderd jaar grondwetgeving. Historie en actualiteit', in: *Rechtsgeleerd Magazijn Themis* 159 (1998) 299-307.

Berg, J. Th. J. van den, 'De Aanspraak der Natie'. *Het koninklijk recht van Kamerontbinding en de rol van de kiezer* (oratie Universiteit Maastricht) (Maastricht 2004).

Berg, J. Th. J. van den; Vis, J.J., *De eerste honderdvijftig jaar. Parlementaire geschiedenis van Nederland, 1796-1946* (Amsterdam 2013).

Berg, P.A.J. van den, *Codificatie en staatsvorming. De politieke en politiek-theoretische achtergronden van de codificatie van het privaatrecht in Pruisen, de Donaumonarchie, Frankrijk en Nederland, 1450-1811* (Groningen 1996).

Berg, P.A.J. van den, '“Wie behoorde tot het ‘Bataafse volk’? Opvattingen over Bataafs burgerschap en politieke participatie in de eerste jaren van de Bataafse Republiek (1795-1798)', in: *Pro Memorie, Bijdragen tot de rechtsgeschiedenis der Nederlanden* 7.2 (2005) 211-250.

Besselink, L.F.M., 'Constitutional Referenda in the Netherlands: A debate in the margin', in: *Electronic Journal of Comparative Law* 11.1 (2007) 1-24.
<http://www.ejcl.org>

Beyme, K. von, *Die verfassungsgebende Gewalt des Volkes. Demokratische Doktrin und politische Wirklichkeit* (Tübingen 1968).

Bloemgarten, S., *Hartog de Hartog Lémon. Joods revolutionair in Franse tijd* (Amsterdam 2007).

Blok, L., *Stemmen en kiezen. Het kiesstelsel in de periode 1814-1850* (Groningen 1987).

Boels, H., *Binnenlandse Zaken. Ontstaan en ontwikkeling van een departement in de Bataafse tijd 1795-1806* ('s-Gravenhage 1993).

Bogdanor, V., 'Western Europe': in: Butler, D., Ranney, A. (ed.), *Referendums around the world. The growing use of direct democracy* (Houndmills, etc.1994) 24-97.

Boonstra, O., Beekink, E., 'Komen en gaan. Het ontstaan en opheffen van gemeenten in Nederland, 1811-2000.' In: Beekink, E., Boonstra, O., Engelen, Th., Knippenberg, H. (ed.), *Nederland in verandering. Maatschappelijke ontwikkelingen in kaart gebracht 1800-2000* (Amsterdam 2003) 153-167.

De Bosatlas van de geschiedenis van Nederland (Groningen 2011).

- Botke, J., *Boer en heer. 'De Groninger boer' 1760-1960* (Assen 2002).
- Boven, M.W. van, *De rechterlijke instellingen ter discussie. De geschiedenis van de wetgeving op de rechterlijke organisatie in de periode 1795-1811* (Nijmegen 1990).
- Boven, M.W. van, Fafianie, A.M., Steijns, G.J.W., (ed.), *Pieter Vreede. Mijn levensloop* (Hilversum 1994).
- Bovens, M., Pellikaan, H., Trappenburg, M., (ed.), *Nieuwe tegenstellingen in de Nederlandse politiek* (Amsterdam 1998).
- Brink, G. van den, *De grote overgang. Een lokaal onderzoek naar de modernisering van het bestaan. Woensel 1670-1920* (Nijmegen 1996).
- Broers, O. W. *De gevelstenen van Amsterdam* (Amsterdam 1992).
- Brood, P., Nieuwland, P., Zoodsma, L., (ed.), *Homines novi. De eerste volksvertegenwoordigers van 1795* (Amsterdam 1993).
- Bruin, R.E. de, *Burgers op het kussen. Volksoevereiniteit en bestuurssamenstelling in de stad Utrecht, 1795-1813* (Zutphen 1986).
- Bruin, R.E. de, 'Zuivering, verkiezing en genoegdoening. Een onderzoek naar politiek gemotiveerd ontslag- en benoemingsbeleid van Utrechtse ambtenaren tijdens de Bataafse Revolutie', in: *Jaarboek Oud Utrecht* 14 (1983) 82-116.
- Brusse, P., *Gevallen stad. Stedelijke netwerken en het platteland. Zeeland 1750-1850* (Zwolle, Utrecht [2011]).
- Brusse, P., Dekker, J., (ed.), *Geschiedenis van Zeeland. Deel 3 1750-1850* (Utrecht, Zwolle 2013).
- Brusse, P., Mijnhardt, W.W., *Towards a new template for Dutch history. De-urbanization and the balance between city and countryside* (Utrecht, Zwolle 2013).
- Buist, M.G., 'Van oude vrijheid naar nieuwe eenheid, 1748-1850', in: Heringa, J. (ed.), *Geschiedenis van Drenthe* (Amsterdam 1985) 475-546.
- Buijzer, Allard de, *De Democraten, 1796-1798. Een politiek weekblad in roerige tijden*. [niet gepubliceerde master-scriptie Universiteit van Amsterdam 2011].
- Burg, F.H. van der, Boels H., Loof, J.P.,(ed.), *Tweehonderd jaar rechten van de mens in Nederland. De verklaring van de rechten van de mens en van de burger van 31 januari 1795*

toegelicht en vergeleken met Franse en Amerikaanse voorgangers (Leiden, 's-Gravenhage 1994).

Burg, M. van der, *Nederland onder Franse invloed. Culturele overdracht en staatsvorming in de napoleontische tijd 1799-1813* (Amsterdam 2009).

Butler, D., Ranney, A. (ed.), *Referendums around the world. The growing use of direct democracy* (Houndmills, etc.1994).

Colenbrander, H.T., *Gedenkstukken der Algemeene Geschiedenis van Nederland van 1795 tot 1840. Tweede Deel: Vestiging van den eenheidsstaat 1795-1798* ('s-Gravenhage 1906).

Colenbrander, H.T., *De Bataafsche Republiek* (Amsterdam 1908).

Cox, J.C.M., *Repertorium van de stadsrechten in Nederland* (Den Haag 2005) (in samenwerking met de Stichting tot Uitgaaf der bronnen van het oud-vaderlandse recht).

Cremers, E., *Het bestuur van Delfland 1795-2007. Stuurlui aan wal* (Hilversum 2007).

Crook, M., *Elections in the French Revolution. An apprenticeship in democracy, 1789-1799* (Cambridge 1995).

Cuperus, A., *Staat der volkstelling of lijst der inwoonders van Friesland* (Leeuwarden 1798).

Daalder, H., 'Consociationalism, centre and periphery in the Netherlands.' In: *Politiek en historie. Opstellen over Nederlandse politiek en vergelijkende politieke wetenschap onder redactie van J.Th.J. van den Berg, B.A.G.M. Tromp*, (Amsterdam 1990) 21-63. Oorspronkelijke druk [1981].

Daalder, H., *Van oude en nieuwe regenten. Politiek in Nederland* (Amsterdam 1995).

Daalder, H., 'Europe's comparatist from the Norwegian periphery: Stein Rokkan 1921-1979', in: Daalder, H. (ed.), *Comparative European Politics. The story of a profession*, (London, New York 1997) 26-39.

Deegan-Krause, K., 'New dimensions of political cleavage', in: R. J. Dalton; H.-D. Klingemann (ed.), *The Oxford handbook of political behavior* (Oxford 2007) 538-556.

Dekker, J., *Onderdanig en opstandig. Desurbanisatie en de politieke verhoudingen op het platteland in Zeeland 1750-1850* (Zwolle, Utrecht [2011]).

Deursen, A. Th. van, *De geest is meer dan het lichaam. Opstellen over geschiedenis en cultuur. Samengesteld door Ton van der Schans* (Amsterdam 2010).

Diamond, L., *Developing democracy. Toward consolidation* (Baltimore, London 1999).

Dijk, F. van, *De revolutie van 1795 in Zeeland en de moeilijke geboorte van het eerste parlement* (Goes 1974).

Driessen, A.M.A.J. *Watersnood tussen Maas en Waal. Overstromingsrampen in het rivierengebied tussen 1780 en 1810* (Zutphen [1993]).

Edelstein, M., *The French revolution and the birth of electoral democracy* (Farnham, Burlington 2014).

Egmond, M. van, *Covens & Mortier. A map publishing house in Amsterdam 1685-1866* (Utrecht 2009).

Elias, A.M., Schölvink, P.C.M., m.m.v. Boels, H., *Volksrepresentanten en wetgevers. De politieke elite in de Bataafs-Franse tijd 1796-1810* (Amsterdam 1991).

Elias, A., 'La néerlandicité de la constitution de 1798', in: *Annales historiques de la Révolution Française* 362 (2001) 43-52.

Engelsman, A. 'De intermediaire plaatselijke besturen in de provincie Groningen van 1798 – 1808.', in: *Groningsche Volksalmanak*, (1928) 73-111.

Evans, J.A.J., *Voters & Voting. An introduction* (London, etc. 2004).

Elkins, Z., Ginsburg, T., Melton J., *The endurance of national constitutions* (Cambridge 2009).

Eskes, J.A.O., *Repressie van politieke bewegingen in Nederland. Een juridisch-historische studie over het Nederlandse publiekrechtelijke verenigingsrecht gedurende het tijdvak 1798-1998* (Zwolle 1998).

Elster, J., 'Forces and mechanisms in the constitution-making process', in: *Duke Law Journal* 45.2 (1995) 364-396.

Everard, M. 'In en om de (Nieuwe) Bataafsche Vrouwe Courant. Het aandeel van vrouwen in een revolutionaire politieke cultuur.' In: *Mededelingen van de Stichting Jacob Campo Weyerman* 24 (2001) 67-87.

Falter, J.W., *Hitlers Wähler*(München 1991).

Falter, J.W., Schoen, H. (ed.), *Handbuch Wahlforschung* (Wiesbaden 2005).

- Farrell, D.M., *Electoral systems. A comparative introduction* (Houndsmills, etc 2001).
- Flora, P., (e.a.) *State formation, nation-building, and mass politics in Europe. The theory of Stein Rokkan* (Oxford, New York 1999).
- Fockema Andreae, S.J., *De Nederlandse staat onder de Republiek* (Amsterdam 1960).
- Formsma, W.J., *De vorming der Groninger gemeenten* (Groningen 1951).
- Fritschy, J.M.F., (W.), Toebes, J. (ed.), *Het ontstaan van het modern Nederland. Staat en natievorming tussen 1780 en 1830* (Nijmegen 1996).
- Fritschy, J.M.F., (W.), *De patriotten en de financiën van de Bataafse Republiek. Hollands krediet en de smalle marges van een nieuw beleid (1795-1801)* (Den Haag 1988).
- Gabriëls, A.J.C.M., *De heren als dienaren en de dienaar als heer. Het stadhouderlijk stelsel in de tweede helft van de achttiende eeuw* (Den Haag 1990).
- Geyl, P., *Geschiedenis van de Nederlandse stam in zes delen. Deel VI 1792-1798* (Amsterdam, Antwerpen 1962 (heruitgave)).
- Gallagher, M., Laver, M., Mair, P., 'Cleavage structures and electoral change', in: *Representative government in moderne Europe*, (New York, etc. 2001) 234-270. Oorspronkelijke druk [1992].
- Genabeek, J. van, 'De afschaffing van de gilden en de voortzetting van hun functies', in: *NEHA-Jaarboek voor economische, bedrijfs- en techniekgeschiedenis* 57 (1994) 69-71.
- Gobbers, W., *Jean-Jacques Rousseau in Holland. Een onderzoek naar de invloed van de mens en het werk. Ca. 1760-ca. 1810* (Gent 1963).
- Godechot, J., *La grande nation. L'expansion révolutionnaire de la France dans le monde 1789-1799* (Paris 1956).
- Godechot, J., (ed.), *Les constitutions de la France depuis 1789* (Paris 1979).
- Godechot, J., *Les institutions de la France sous la Révolution et l'Empire* (Paris 1989). Oorspronkelijke uitgave [1951].
- Godefroi, L.S., *De eerste fase van de financiële unificatie van Nederland (1796-1801)* (Rotterdam 1986).

Gogel, J.M., *Memoriën en correspondentiën betreffende de staat van 's rijks geldmiddelen door I.J.A. Gogel, oud minister van financiën en laatst staatsraad in buitengewone dienst en kommandeur der orde van den Nederlandschen Leeuw* (Amsterdam 1844).

Goodin, R.E., Klingemann, H-D., (ed.), *A new handbook of political science* (Oxford 1996).

Gou, L. de (ed.), *Dagboek van een patriot. Journaal van Willem Hendrik Teding van Berkhout* ('s-Gravenhage 1982).

Gou, L. de (ed.), *Het Plan van Constitutie van 1796. Chronologische bewerking van het archief van de eerste constitutioneelcommissie ingesteld bij decreet van de Nationale Vergadering van 15 maart 1796*; RGP Kleine serie 40 ('s-Gravenhage 1975).

Gou, L. de (ed.), *Het ontwerp van constitutie van 1797. De behandeling van het Plan van Constitutie in de Nationale Vergadering. Deel I: 10 november 1796-10 april 1797*; RGP Kleine serie 55 ('s-Gravenhage 1983).

Gou, L. de (ed.), *Het ontwerp van constitutie van 1797. De behandeling van het Plan van Constitutie in de Nationale Vergadering. Deel II: 11 april 1797-13 september 1797*; RGP Kleine serie 56 ('s-Gravenhage 1984).

Gou, L. de (ed.), *Het ontwerp van constitutie van 1797. De behandeling van het Plan van Constitutie in de Nationale Vergadering. Deel III: Indices, concordanties e.d. en facsimile van het Ontwerp van Constitutie*; RGP Kleine serie 57 ('s-Gravenhage 1985).

Gou, L. de (ed.), *De Staatsregeling van 1798. Bronnen voor de totstandkoming. Deel 1: Bronnen vóór 22 januari 1798*; RGP Kleine serie 65 ('s-Gravenhage 1988).

Gou, L. de (ed.), *De Staatsregeling van 1798. Bronnen voor de totstandkoming. Deel 2: Bronnen vanaf 22 januari 1798*; RGP Kleine serie 67 ('s-Gravenhage 1990).

Gou, L. de (ed.), *De Staatsregeling van 1801. Bronnen voor de totstandkoming*. RGP Kleine serie 85 (Den Haag 1995).

Gou, L. de (ed.), *De Staatsregeling van 1805 en de Constitutie van 1806. Bronnen voor de totstandkoming*; RGP Kleine serie 89 (Den Haag 1997).

Goslinga, W.J., *De rechten van den mensch en burger. Een overzicht der Nederlandsche geschriften en verklaringen*. ('s-Gravenhage 1936).

Groenveld, S., Schutte, G.J., *Nederlands verleden in vogelvlucht. Delta 2. De nieuwe tijd: 1500 tot 1813*. (Leiden, Antwerpen 1992).

Grijzenhout, F., *Feesten voor het vaderland. Patriotse en Bataafse feesten, 1780-1806.* (Zwolle 1989).

Grijzenhout, F., Van Sas, N., Velema, W., (ed.), *Het Bataafs experiment. Politiek en cultuur rond 1800.* (Nijmegen 2013).

Grijzenhout, F., Raedts, P., *Deze lange eeuw. Metamorfosen van het vaderland 1780-1950. Opstellen voor Niek van Sas* (Amsterdam 2015).

Gueniffey, P., *La nombre et la raison. La Révolution française et les élections* (Paris 1993).

Gueniffey, P., *La politique de la Terreur* (Paris 2000).

Guibal, C.J. , *Democratie en oligarchie in Friesland tijdens de Republiek* (Assen 1934).

Haas, A. de (ed.), *Achter slot en grendel. Schrijvers in Nederlandse gevangenschap 1700-1800.* (Zutphen 2002).

Hagen, E., ‘Een meer of min doodlyken haat’. *Antipapisme en cultureel natiebeseef in Nederland rond 1800* (Nijmegen 2008).

Hagen, E., *President van Nederland. Rutger Jan Schimmelpennick (1761-1825)* (Amsterdam 2012).

Haitsma Mulier, E.O.G., ‘De geschiedschrijving over de Patriottentijd en de Bataafse Tijd’ in: Mijnhardt, W.W. (ed.), *Kantelend geschiedbeeld. Nederlandse historiografie sinds 1945* (Utrecht, Antwerpen 1983) 206-227.

Hamans, P.W.F.M., *Geschiedenis van de katholieke kerk in Nederland* (Brugge, z.j.)

Hanou, A. (ed.), [Woensel, Pieter van], *De Lantaarn.* (Amsterdam 2002). Oorspronkelijke uitgaven 1792-1800.

Hardenberg, H., ‘Bataafse parlementen en Napoleon’, in: S.J. Fockema Andreae, H. Hardenberg, *500 jaren Staten-Generaal in de Nederlanden. Van Statenvergadering tot volksvertegenwoordiging* (Assen 1964) 142-169.

Harrop, M., Miller, W.L., *Elections and voters. A comparative introduction* (Houndmills, etc. 1987).

Hasselt, van (ed.), *Verzameling van Nederlandse staatsregelingen en grondwetten* (Alphen aan den Rijn, 17de druk,1996).

Heijden, M.J. M. van der, *De dageraad van de emancipatie der katholieken. De Nederlandse katholieken en de staatkundige verwickelingen uit het laatste kwart van de achttiende eeuw* (Zundert 1947).

Heiningen, H. van, *De historie van het Land van Maas en Waal*. (Zaltbommel 1965).

Hendriks, F.M., 'De grenzen van Overijssel en van de Overijsselse gemeenten van 1807 (1811) – 1842', in: *Verlagen en Mededelingen van de Vereniging tot Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis*, 75 (1960) 3-42.

Hoeven, J. van der, *De plaats van de grondwet in het constitutionele recht*. Aangevulde heruitgave van het academische proefschrift (Zwolle 1988). Oorspronkelijke uitgave [1958].

Hollandse Maatschappij der Wetenschappen, *Grondwetgeving 1795-1806. Voordrachten gehouden bij de presentatie van 'De Staatsregeling van 1805 en de Constitutie van 1806: bronnen voor de totstandkoming' op 27 maart 1997 te Haarlem* (Haarlem 1997).

Hofman, H., 'Een uitdijend heelal? Context van archiefbescheiden', in: Horsman, P.J., Ketelaar, F.C.J., Thomassen, T.H.P.M., (ed.), *Context. Interpretatiekaders in de archivalieken* ('s-Gravenhage 2000) 45-66.

Holsteyn, J. van, Irwin, G., 'Onderzoek van kiezers en verkiezingen.' In: Hout, W., Pellikaan, H., (ed.) *Leren van onderzoek. Het onderzoeksproces en methodologische problemen in de sociale wetenschappen* (Amsterdam, Meppel 1995) 62-95.

Holsteyn, J. van, 'The Netherlands: national debates and local experience', in: Gallagher, M. Uleri, P.V., (ed.), *The referendum experience in Europe* (Houndsmills, etc.1996) 120-138.

Holsteyn, J.J.M. van, *Geniaal, maar met te korte beentjes? Over verkiezingen, kiezers en kiezersonderzoek in Nederland* (Oratie Universiteit Leiden) (Leiden 2006).

Hoof, J.P.C.M. van, 'Militairen in de Bataafs-Franse tijd', in: *Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie en het Iconografisch Bureau*, 1995 (49), 194-210.

Hoof, M.C.J.C. van, Schreuder, E.A.T.M., Slot, B.J., *De archieven van de Nassause Domeinraad 1581-1811 met retroacta vanaf de dertiende eeuw* (Den Haag 1997).

Horsman, P.J., Ketelaar, F.C.J., Thomassen, T.H.P.M., *Tekst en context van de Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archieven van 1898* (Hilversum 1998). Met hierin opgenomen: Muller Fz., S, Feith, J.A., Fruin Th.Az., R., Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archieven, ontworpen in opdracht van de Vereeniging van Archivarissen in Nederland. Oorspronkelijke uitgave [1898].

Horsman, P., 'De erfenis van Copernicus. Naar een model van de context', in: Horsman, P.J., Ketelaar, F.C.J., Thomassen, T.H.P.M., (ed.), *Context. Interpretatiekaders in de archivalie*. ('s-Gravenhage 2000) 67-82.

Hoogeveen, L., Zoonen, A. van, *Twee eeuwen stadsbestuurders van Hoorn. 1795-2002* (Hoorn 2002).

Hout, W., Pellikaan, H., (ed.), *Leren van onderzoek. Het onderzoeksproces en methodologische problemen in de sociale wetenschappen* (Amsterdam, Meppel 1995).

Hunt, L., *Politics, culture and class in the French Revolution* (Berkeley, etc, 1984).

Hunt, L., *Inventing human rights. A history* (New York, London 2007).

Huntington, S.M., *The third wave. Democratization in the late twentieth century* (Norman, 1993). Oorspronkelijke uitgave [1991].

Israel, J., *The Dutch Republic: Its Rise, Greatness, and Fall, 1477-1806* (Oxford, 1995).

Israel, J., *A revolution of the mind. Radical Enlightenment and the intellectual origins of modern democracy* (Princeton, etc. 2010).

Israel, J., *Democratic Enlightenment. Philosophy, revolution, and human rights, 1750-1790* (Oxford 2011).

Janssen, F.A.(ed.), *Zetten en drukken in de achttiende eeuw. David Wardenaar's Beschrijving der boekdrukkunst (1801)*. Tekstverzorging, inleiding en aantekeningen door Frans A. Janssen. (Haarlem 1986).

Jensen, L. *Bij uitsluiting voor de vrouwelijke sekse geschikt* (Hilversum 2001).

Jong, R., de, *Van standspolitiek naar partijloyaliteit, Verkiezingen voor de Tweede Kamer, 1848-1887* (Nijmegen 1999).

Jong, R. de, Kolk, H. van der, Voerman, G., *Verkiezingen op de kaart 1848-2010* (Utrecht 2011).

Jourdan, A., Amsterdam en révolution, 1795-1798. Un Jacobinisme batave?, in: *Working Papers European Studies Amsterdam*, Departement Europese Studies, Universiteit van Amsterdam (Amsterdam 2006).

Jourdan, A., *La Révolution batave entre La France et l'Amérique (1795-1806)* (Rennes 2008).

Kamphuis, H.A., *De invoering van wetgeving in het Franse departement Nedermaas gedurende het eerste Directoire*. [Academisch proefschrift Rijksuniversiteit Maastricht] 1995.

Kamphuis, H.A., *Stad en Lande tijdens de Bataafse Republiek. Bestuurlijke en gerechtelijke verhoudingen in Groningen, 1795-1807* (Assen 2005).

Ketelaar, F.C.J., *Oude zakelijke rechten vroeger, nu en in de toekomst. (Les survivances du 'système féodal dans le droit néerlandais au XIXe et au XXe siècle)* (Leiden, Zwolle 1978).

Ketelaar, F.C.J., 'Moderne ontsluiting van archieven: alternatief voor bronnenpublicaties?' In: *Bron en publikatie. Voordrachten en opstellen over de ontsluiting van geschiedkundige bronnen, uitgegeven bij het 75-jarig bestaan van het Bureau der Rijkscommissie voor Vaderlandse Geschiedenis* ('s-Gravenhage 1985) 28-44.

Ketelaar, F.C.J., 'Plannen tot gemeentelijke herindeling in Groningen' in: *De historie herzien. Vijfde bundel 'Historische Avonden' uitgegeven door het Historisch Genootschap te Groningen ter gelegenheid van zijn honderdjarig bestaan* (Hilversum 1987) 61-74.

Ketelaar, F.C.J., 'Levend archief', in: Waalwijk H. , Weterings, J. (ed.), *Spreken is goud, Oraties en colleges van hoogleraren ... en de archivistiek* (s-Gravenhage 2009) 15-27.

Keverling Buisman, F. (ed.), *Hoogeveen, oorsprong en ontwikkeling 1625-1813* (Hoogeveen 1983).

King, G., Keohane. R.D., Verba, S., *Designing social inquiry. Scientific inference in qualitative research* (Princeton, New Jersey 1994).

Klijnsma, M.H., 'De Bataafse referenda: herontdekte precedentes', in: Steur, B.F, e.a., (ed.), *De keuze om te kiezen. Referenda in Nederland* ('s-Gravenhage 2005) 27-33.

Kloek, J., Mijnhardt, W., *1800: Blauwdrukken voor een samenleving* (Den Haag 2001).

Knippenberg, H., Pater, B. de, *De eenwording van Nederland. Schaalvergroting en integratie sinds 1800* (Nijmegen 1988).

Knippenberg, H., *De Religieuze Kaart van Nederland. Omvang en geografische spreiding van de godsdienstige gezindten vanaf de Reformatie tot heden* (Assen, Maastricht 1992).

Knippenberg, H., 'Van verzuilde naar zwevende kiezers. De politieke kaart in de negentiende en twintigste eeuw', in: Beekink, E, e.a., (ed.), *Nederland in verandering. Maatschappelijke ontwikkelingen in kaart gebracht 1800-2000* (Amsterdam 2003) 123-151.

Koch, F.C., 'Rotterdam onder de Bataafsche Republiek (tijdvak 16 maart tot 17 juni 1798)', in: *Rotterdams Jaarboekje 1947*, 5 (1948) 256-270.

Kocken, M.J.A.V., *Van stads- en plattelandsbestuur naar gemeentebestuur* (Den Haag 1973).

Kok, J. de, *Nederland op de breuklijn Rome-Reformatie. Numerieke aspecten van de protestantisering en katholieke herleving in de Noordelijke Nederlanden 1580-1880* (Assen 1964).

Kolk, H. van der, 'Het afnemende belang van godsdienst en sociale klasse.' In: Thomassen, J., Aarts, K., Kolk, H. van der, (ed.), *Politieke veranderingen in Nederland 1971-1998. Kiezers en de smalle marges van de politiek* (Den Haag 2000) 121-138.

Kooijmans, K., Valk, J.P. de, "'Eene dienende onderneming'. De Rijkscommissie voor Vaderlandse Geschiedenis en haar Bureau 1902-1968,' in: *Bron en publikatie. Voordrachten en opstellen over de ontsluiting van geschiedkundige bronnen, uitgegeven bij het 75-jarig bestaan van het Bureau der Rijkscommissie voor Vaderlandse Geschiedenis* ('s-Gravenhage 1985).

Kossmann, E.H., *The low countries, 1780-1940* (Oxford 1976).

Kossmann, E. H., *De lage landen 1780-1980. Twee eeuwen Nederland en België*, deel 1 1780-1914. (Amsterdam 1986).

Kossmann, E.H., 'The crisis of the Dutch State 1780-1813: Nationalism, Federalism, Unitarism', in: Wels, C.B. (ed.), *Vaderlands Verleden in Veelvoud, Opstellen over de Nederlandse geschiedenis na 1500; Deel II 19^e-20^e eeuw* ('s-Gravenhage 1980) 38-54. Oorspronkelijke uitgave [1971].

Kubben, R., *Regeneration and hegemony. Franco-Batavian relations in the Revolutionary Era, 1795-1803* (Leiden, etc. 2011).

Kuiper, J., *Een revolutie ontrafeld. Politiek in Friesland 1795-1798* (Franeker 2002).

Kreeft, M., 'Een neergaande lijn: het stemrecht in de periode 1795-1848', in: *Pro Memorie, Bijdragen tot de rechtsgeschiedenis der Nederlanden*, 3.2 (2001) 252-266.

Lajusan, A. 'Le plébiscite de l'an III', in: *La Révolution française*, 60 (1911) 5-37, 106-132, 237-263.

Lange, H. de, 'De Gemeenebestgezinde burgersociëteit te Den Haag, 1797-1798', in: *Jaarboek 1970 Geschiedkundige Vereniging Die Haghe* (1970) 42-81.

Lange, H. de, 'De politieke actie van een bewuste politieke opinie', in: *De Gids* 134.8 (1971) 505-515.

Lassche, H. A., 'Kerktorens ze blijven aandacht vragen', in: *Kerkbeheer* 1 (2015) 14-17.

Leeb, L.I., *The ideological origins of the Batavian Revolution. History and politics in the Dutch Republic 1747-1800* (Den Haag 1977).

Leersen, J. *Vaderlandsliefde, hoorcollege over nationalisme en nationaal gevoel in Europa*, (z.p., 2008).

Linthorst Homan, J., *Het ontstaan van de gemeenten in Drenthe*. (Haarlem 1934).

Luttwak, E.N., *Coup d'état. A practical handbook*. (Revised edition) (Cambridge (Mass.), Londen 2016).

Lijphart, A., *The politics of accommodation: pluralism and democracy in the Netherlands*. (Berkeley 1968).

Lijphart, A., 'The Netherlands: continuity and change in voting behavior', in: R. Rose (ed.), *Electoral Behavior: A comparative handbook*. (New York 1974) 227-268.

Lieburg, F.A. van, *Profeten en hun vaderland. De geografische herkomst van de gereformeerde predikanten in Nederland van 1572 tot 1816* (Zoetermeer 1996).

Lintelo, B.H.A te, *Ketters en papen, De Reformatie de Katholieke herleving 1580-1640* (Hengelo 1988).

Lipman, S.P., *Constitutioneel Archief van alle koninklijke aanspraken en parlementaire adressen, enz. Verzameld en uitgegeven door mr. S.P. Lipman. Eerste verzameling. Van de omwenteling van 1813 tot de omwenteling van 1830* (Amsterdam 1846).

Lipset, S.M., Rokkan, S., 'Cleavage structures, party systems and voter alignments. An introduction', in: Lipset, S.M., Rokkan, S., (ed.), *Party systems and voter alignments* (New York 1967) 1-64.

Loots, J., *Door het volk, van het volk. Van districtenstelsel naar evenredige vertegenwoordiging* (Amsterdam 2004).

Lourens, P., Lucassen, J., 'Ambachtsgilden in Nederland: een eerste inventarisatie.' In: *NEHA-Jaarboek voor economische, bedrijfs- en techniekgeschiedenis* 57 (1994) 34-62.

Lourens, P., Lucassen, J., *Inwoneraantallen van Nederlandse steden, ca. 1300-1800* (Amsterdam 1997).

Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI) (ed.), *Bevolkingsatlas van Nederland. Demografische ontwikkelingen van 1850 tot heden* (Den Haag Rijswijk 2003).

Neele, A., *De ontdekking van het Zeeuwse platteland. Culturele verhoudingen tussen stad en platteland in Zeeland 1750-1850* (Zwolle, Utrecht [2011]).

Nimwegen, O. van, *De Nederlandse burgeroorlog (1748-1815)* (Amsterdam 2017).

Noordeloos, P., *De restitutie der kerken in den Franschen tijd* (Nijmegen, Utrecht 1937).

Noordeloos, P., 'De houding van den Apostolisch Vicaris A. van Alphen ten opzichte van het ingebruik nemen der genaaste kerken', in: *Bossche Bijdragen XIV* (1936) 1-98.

Mair, P., (ed.), *The West-European party-system*. (Oxford 1990).

Marsh, D., Stoker, G. (ed.), *Theory and methods in political science*. (Houndsmills, etc 1995).

Martens van Sevenhoven, A.H., 'Schets van de geschiedenis der burgerlijke gemeenten in Gelderland vóór de invoering der gemeentewet van 1851', in: *Jonkheer Mr. A. H. Martens van Sevenhoven. Een keuze uit zijn geschriften* (Zutphen, Arnhem 1977) 203-257. Oorspronkelijke uitgave [1921].

Meij, J.M. de, 'Hoe belangrijk is de Bataafse staatsregeling van 1798 geweest voor de Nederlandse constitutionele ontwikkelingsgeschiedenis?', in: *Pro Memorie, Bijdragen tot de rechtsgeschiedenis der Nederlanden* 5.2 (2003) 288-319.

Michman, J., Beem, H. Michman, D., *Pinkas. Geschiedenis van de Joodse gemeenschap in Nederland* (Ede, Antwerpen, Amsterdam 1992). Oorspronkelijke uitgave [1985].

Middelaar, L. van, *De passage naar Europa. Geschiedenis van een begin* (Groningen 2009).

Mommers, A.R.M., *Brabant van Generaliteitsland tot gewest. Bestuursinrichting en gezagsuitoefening in en over de landen en steden van Staats-Brabant en Bataafs-Brabant, 14 september 1629-1 maart 1796* (Utrecht etc. 1953). Twee delen.

Moorman van Kappen, O., Coppens, E.C., (ed.), *De Bataafse omwenteling en het recht. Acta van het rechtshistorisch colloquium over de betekenis van de Bataafse Revolutie (1795) voor de rechtsontwikkeling in Nederland* (Nijmegen 1997).

Moorman van Kappen, O., Coppens, E.C., (ed.), *De Staatsregeling voor het Bataafsche Volk van 1798. Opstellen opgedragen aan de nagedachtenis van Dr. Mr. L. de Gou. Tevens acta*

van het rechtshistorisch colloquium over de betekenis van deze staatsregeling voor de rechtsontwikkeling in Nederland (Nijmegen 2001).

Moorrees, C.W., Vermeulen, P.J., *Vervolg van Mr. Johan van de Water's Groot Plakkaatboek 's-lands van Utrecht van den vroegsten tijd af tot het jaar 1805* (Utrecht 1856). Deel 1.

Nieuwenhuis, T., *Keeshonden en prinsmannen. Durgerdam, Ransdorp en Holisloot 1780-1813* (Amsterdam 1986).

Oddens, J., *Pioniers in schaduwbeeld. Het eerste parlement van Nederland 1796-1798* (Nijmegen 2012).

Oosten, L.H., Versteeg, J.C.J., *Sint Anthoniepolder, een kerk in de Hoeksche Waard. Vijfeneenhalve eeuw kerkgeschiedenis van Sint Anthoniepolder 1357-1907* (Sint Anthoniepolder [2007]).

Ouden, W.H. den, *Kerk onder patriottenbewind. Kerkelijke financiën en de Bataafse Republiek 1795-1801* (Zoetermeer 1994).

Ouden, W.H. den, *De ontknoping van de zilveren koorde* (Zoetermeer 2004).

Overdijk, D.A.J., 'Regeling en praktijk van het algemeen kiesrecht in Nederland in de jaren 1795-1798', in: Moorman van Kappen. O., Coppens. E.C., (ed.), *De Bataafse omwenteling en het recht* (Nijmegen 1997) 55-77.

Palmer, R.R., *The age of democratic revolutions. A political history of Europe and America, 1760 – 1800* (2 delen, Princeton New Jersey 1989). Oorspronkelijke uitgaven [1959,1964].

Passchier, N.P., Wusten, H.H. van der, 'The electoral geography of the Netherlands in the era of mass politics, 1886-1986.' In: Johnston, R.J., Shelley, F.M., Taylor, P.J., (ed.), *Developments in electoral geography* (London, New York 1990) 39-59.

Perks, W.A.G., 'Geschiedenis van de gemeentegrenzen in de provincie Utrecht van 1795 tot 1940', in: *Provinciale Almanak voor Utrecht*, 34 (1962), Mengelwerk, 3-81.

Perrineau, P., Reynié, D., (ed.), *Dictionnaire du vote* (Paris 2001).

Pfeil, T., 'Tot redding van het vaderland'. *Het primaat van de Nederlandse overheidsfinanciën in de Bataafs-Franse tijd 1795-1810* (Amsterdam 1998).

Poell, Th., *The democratic paradox. Dutch revolutionary struggles over democratisation and centralisation (1780-1813)* (z.p. 2007).

Poell, Th., 'Het einde van een tijdperk. De Bataafs-Franse tijd', in: *Geschiedenis van Amsterdam*, II-2 (Amsterdam 2005), 429-499.

Polman, P., *Katholiek Nederland in de achttiende eeuw*, deel 2, *De Hollandse zending 1727-1795*, deel 3, *Buiten de Hollandse zending, 1700-1795* (Hilversum 1968).

Popkin, J.D., *Revolutionary news. The press in France, 1789-1799* (Durham etc 1990).

Postma, J., *Alexander Gogel (1765-1821) Grondlegger van de Nederlandse staat* (Hilversum 2017).

Prak, M., *Republikeinse veelheid, democratische enkelvoud. Sociale verandering in het Revolutietijdvak. 's-Hertogenbosch 1770-1820* (Nijmegen 1999).

H.J. Prakke. *Kerkgang om nieuws [de kerkespraak]. Praejournalistieke nieuwsvoorziening ter plattelande* (Assen 1955).

Qvortrup, M., *A comparative study of referendums. Government by the people*. Second edition (Manchester, New York 2005).

Ramaer, J.C., 'De Fransche Tijd (1795-1815)', in: *Geschiedkundige atlas van Nederland*, ('s-Gravenhage 1926).

Ree-Scholten, G.F. van der, *De grensgebieden in het noordoosten van Brabant ca. 1200-1795. Institutionele en juridische aspecten*. (Assen, Maastricht, 1993).

Rogge, C., *Geschiedenis der staatsregeling voor het Bataafsche Volk* (Amsterdam 1799).

Rokkan, S. e.a, *Citizens, Elections, Parties: Approaches to the comparative study of the process of development* (Oslo 1970).

Rokkan, S., *Staat, Nation und Demokratie in Europa. Die theorie Stein Rokkans. Aus seinen gesammelten Werken rekonstruiert und eingeleitet von Peter Flora* (Frankfurt am Main 2000).

Romanelli, R. 'Electoral systems and social structures. A comparative perspective', in: Romanelli, R. (ed.), *How did they become voters? The history of franchise in modern European representation* (The Hague 1998) 1-36.

Romein, J., Romein, A., *De lage landen bij de zee. Een geschiedenis van het Nederlandse volk* (Amsterdam 1973). Oorspronkelijke uitgave [1934].

- Rooden, P. van, *Religieuze regimes. Over godsdienst en maatschappij in Nederland 1570-1990* (Amsterdam 1996).
- Roodhuyzen, Th., *In woelig vaarwater. Marineofficieren in de jaren 1779-1802* (Amsterdam 1998).
- Rooijackers, G., *Rituele repertoires. Volkscultuur in oostelijk Noord-Brabant 1559-1853*. (Nijmegen 1994).
- Rosendaal, J., *Bataven! Nederlandse vluchtelingen in Frankrijk 1787-1795* (Nijmegen 2003).
- Rosendaal, J., *De Nederlandse Revolutie. Vrijheid, volk en vaderland 1783-1799* (Nijmegen 2005).
- Rosendaal, J., *Tot nut van Nederland, Polarisatie en revolutie in een grensgebied 1783-1787* (Nijmegen 2012).
- Rosendaal, J. (ed.), *Staatsregeling voor het Bataafsche Volk 1798. De eerste Grondwet van Nederland* (Nijmegen 2005).
- Rutjes, M., *Door gelijkheid gegrepen. Democratie, burgerschap en staat in Nederland 1795-1801* (Nijmegen 2012).
- Sanders, J.G.M., e.a (ed.), *Noord-Brabant tijdens de Republiek der Verenigde Nederlanden, 1572-1795. Een institutionele handleiding* ('s-Hertogenbosch, Hilversum 1996).
- Sanders, J.G.M., e.a., (ed.), *Noord-Brabant in de Bataafs-Franse Tijd, 1794-1814. Een institutionele handleiding* ('s-Hertogenbosch, Hilversum 2002).
- Sannes, H., *Geschiedenis van het Bildt, Deel III^A 1795-1955* (Franker 1956).
- Sas, N.C.F. van, *De metamorfose van Nederland. Van oude orde naar moderniteit, 1750-1900* (Amsterdam 2004).
- Sas, N.C.F. van, Velde, H te, 'De eeuw van de Grondwet.', in: Sas, N.C.F. van, Velde, H. te (ed.), *De eeuw van de Grondwet. Grondwet en politiek in Nederland, 1798-1917* (Deventer 1998) 8-19.
- Sas, N.C.F. van, *De Bataafse terreur. De betekenis van 1798* (Nijmegen 2011).
- Savornin Lohman, B.C. de, *De bestuursinrichting van gewest, stad en platteland van Utrecht gedurende de Bataafsche Republiek* (Utrecht 1910).

Schaapveld, K., *Bestuur en bestuurders in Nedermaas, 1794-1814. Met bijzondere aandacht voor het locale bestuur in het kanton Wittem/Gulpen* (Hilversum 2017)

Schama, S., *Patriots and liberators. Revolution in The Netherlands 1780-1813* (New York 1977).

Schneider, M., *De voorgeschiedenis van de 'Algemeene Landsdrukkerij'* ('s-Gravenhage 1939).

Schutte, G. J., *Een Hollandse dorpsamenleving in de late achttiende eeuw. De Banne Graft 1770-1810* (Franeker 1989).

Siemens, B.W., 1962 *Historische atlas van de provincie Groningen*. Deel I. Losse kaarten: bladen 1-12 kaart van de kerspelgrenzen; Deel II. *Toelichting behorende bij de Historische atlas van de provincie Groningen: De kaart der kerspelgrenzen 11-47*. ('s-Gravenhage, Groningen 1962).

Slokker, N., *Ruggengraat van de stad, De betekenis van gilden in Utrecht 1528-1818* (Amsterdam 2010).

Smaele, H. de, 'Nieuwe tendensen in het historisch verkiezingsonderzoek.' In: *Revue belge de philologie et d'histoire*, 81.2 (2003) 437-445.

Snel, J.D., 'Waarom daar? De Refoband of Refogordel als onderdeel van de Protestantenband', in Lieburg, E.A, van, *Refogeschiedenis in perspectief. Opstellen over de bevindelijke traditie* (Heerenveen 2007) 51-91.

Spiertz, M.G., *Maastricht in het vierde kwart van de achttiende eeuw* (Assen 1964).

Spitse, J., *Revolutie in afgelegenheid. Het bestuur van Urk, Emmeloord en Ens tussen 1783 en 1799* (Zutphen 2013).

Steur, B.F.(e.a.) *De keuze om te kiezen. Referenda in Nederland* ('s-Gravenhage 2005).

Sterre, K.M. van der, 'De Bataafse Republiek in wording, 1795-1801', in: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, Deel IX, (Zeist, Antwerpen 1956) 22-31.

Stouten, J., *Willem Anthonie Ockerse (1760-1826). Leven en werk* (Amsterdam 1982).

Swanborn, P.G. *Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek* (Meppel Amsterdam 1994) Oorspronkelijke uitgave [1981].

Tantner, A., *House numbers. Pictures of a forgotten history* (London 2015).

Tanchoux, Ph., *Les procédures électorales en France. De la fin de l'Ancien Régime à la Première Guerre Mondiale* (Paris 2004).

Tang, G.F.M. van der, *Grondwetsbegrip en grondwetsidee* (Rotterdam, Gouda 1998).

Taylor, P.J., Johnston, R.J., *Geography of election* (London 1979).

Thomassen, Th., 'Het begrip context in de archiefwetenschap', in: Horsman, P.J., Ketelaar, F.C.J. en Thomassen, T.H.P.M. (ed.), *Context. Interpretatiekaders in de archivistiek*, Jaarboek 2000, ('s-Gravenhage 2000) 15-28.

Thomassen, Th., *Instrumenten van de macht. De Staten-Generaal en hun archieven, 1576-1795* [Proefschrift Universiteit van Amsterdam 2009].

Tierney, S., *Constitutional referendums. The theory and practice of republican deliberation* (Oxford 2012).

Timp, W., 'De invoering van de huisnummering', in: *Jaarboek Amstelodamum* 71 (1979) 79-92.

Tippe, K., *Een echte Overijsselschman, Frederik Allard Ebbinge Wubbe (1791-1874), burger, bestuurder en historicus in een rurale omgeving* [proefschrift rijkuniversiteit Groningen 2010].

Tollebeek, J., Verschaffel, H., *De vreugde van Houssaye, apologie van de historische interesse*, (Amsterdam 1992).

Toshkov, D., *Research design in political science* (London, New York 2016).

Ubachs, P.J.H., Evers, I.M.H., *Ongewilde revolutie. Limburgs Maasland onder Frankrijk (1794-1814)* (Maastricht 1994).

Vaessen, J., 'Over context', in: *Jaarboek 1996 Nederlands Openluchtmuseum*, (1996) 11-29.

Veen, Th., 'Het volk, de leden van de maatschappij en de ingezetenen van de Republiek. Opmerkingen over het democratisch gehalte van de Bataafse Staatsregeling van 1798', in: *De Staatsregeling voor het Bataafsche Volk van 1798. Opstellen opgedragen aan de nagedachtenis van Dr. Mr. L. de Gou. Tevens acta van het rechtshistorisch colloquium over de betekenis van deze staatsregeling voor de rechtsontwikkeling in Nederland* (Utrecht-Nijmegen, 11 en 12 December 1998) (Nijmegen 2001) 9 -33.

Velema, W.R.E., 'Revolutie, Republiek en Constitutie. De ideologische context van de eerste Nederlandse Grondwet', in: Sas, N.C.F. van, Velde, H. te (ed.), *De eeuw van de Grondwet. Grondwet en politiek in Nederland, 1798-1917* (Deventer 1998) 20-44.

Velema, W.R.E., 'Rethinking the Batavian Revolution', in: M. Bruijn Lacy, *Dutch Studies in a Globalized World*, (Münster 2009) 11-24.

Velema, W.R.E., 'The Dutch, the French and Napoleon. Historiographical reflections on a troubled relationship', in: Antonio de Francesco (ed.), *Da Brumaio ai cento giorni. Cultura di governo e dissenso politico nell'Europa di Bonaparte* (Milaan 2007) 39-52.

Verheijen, B., *Nederland onder Napoleon. Partijstrijd en natievorming 1801-1813* (Nijmegen 2017).

Verstegen, S.W., *Gegoede ingezetenen. Jonkers en geërfden op de Veluwe tijdens Ancien Régime, Revolutie en Restauratie (1650-1830)* (Zutphen 1990).

Vossestein, K., 'De zuivering van 1798 in Montfoort', in: *Heemtijsdinghen* 4 (1993) 85-104.

Vree, W. van, *Nederland als vergaderland. Opkomst en verbreiding van een vergaderregime* (Groningen 1994).

Vries, J. de , Woude, A.M. van der, *Nederland 1500-1815* (Amsterdam 1995).

Vuijk, S., *Jacob Kantelaar. Veelzijdig verlicht verliezer, 1758-1821* (Zwolle, 2009).

Waalwijk, H., Weterings, J., *Spreken is goud. Oraties en colleges van hoogleraren... en de archivalieken* (Den Haag 2009).

Walliman, N., *Your research project. 2nd edition. A step-by-step guide for the first-time researcher* (London 2005).

Watson, P., W., Barber, B., *The struggle for democracy*, (London 1990). Oorspronkelijke druk [1988].

Wels, C.B., 'Stemmen en kiezen 1795-1922.', in *Tijdschrift voor Geschiedenis* 92 (1979) 313-332.

Winkler, J.R., 'Historische Wahlforschung', in Falter, J.W., Schoen, H. (ed.), *Handbuch Wahlforschung* (Wiesbaden 2005) 543-573.

Wissing, P.W. van (ed.), *De eerste volksvertegenwoordigers van Gelderland in 1795* (Amsterdam 1996).

Wit, C.H.E. de, *De strijd tussen aristocratie en democratie in Nederland 1780-1848. Kritisch onderzoek van een historisch beeld en herwaardering van een periode* (Heerlen 1965).

Woud, A. van der, *Het lege land. De ruimtelijke orde van Nederland 1798-1848* (Amsterdam, Antwerpen: 1987).

Woude, A.M. van der, *Het Noorderkwartier. Een regionaal historisch onderzoek in de demografische en economische geschiedenis van westelijk Nederland van de late Middeleeuwen tot het begin van de 19^e eeuw* (Utrecht 1983). Oorspronkelijke uitgave Wageningen [1972].

Woude, A.M. van der, 'Demografische ontwikkeling van de Noordelijke Nederlanden 1500-1800.' In: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, deel 5, Nieuwe Tijd. (Haarlem 1980): 102-194.

Woude, A.M. van der, *Leven met geschiedenis* (Amsterdam 2000).

Woude, R. van der, 'Gelijkheid op krukken'. De Bataafse revolutie in de stad Groningen, 1795-1803', in: *Gronings Historisch Jaarboek 1995 2* (1995) 39-63.

Wusten, H.H. van der, 'Methoden en periodisering van uitslagenonderzoek'. in: *Compendium politiek en samenleving*, Onderzoek van verkiezingsuitslagen, 2003 A 1500-3 – A 1500-6.

Zanden, J.H. van, Riel, A. van, *Nederland 1780-1914. Staat, instituties en economische ontwikkeling* (Amsterdam 2000).

Zwager, H.H. *De motivering van het algemeen kiesrecht in Europa. Een historische studie* (Utrecht 1981). Oorspronkelijk uitgave [1958].

INTERNET-BRONNEN

<https://www.delpher.nl/nl/kranten>

<http://c2d.unige.ch/int/>

<http://www.nidi.knaw.nl/en/atlas/1795/>

<http://www.idea.int/vt/definitions.cfm>

<http://www.politiekcompendium.nl/>

<http://www.volkstellingen.nl/nl/>

<http://192.87.107.12:8080/>

<http://www.dbnl.nl>

<http://www.parlement.com>

<http://www.denederlandsegrondwet.nl>

www.iisg.nl/hpw/calculate-nl.php

www.dboverijssel.nl/archieven/8317

.

BIJLAGE 1

VERANTWOORDING VAN HET ARCHIEFONDERZOEK

Auteurs die handleidingen hebben geschreven voor het doen van sociaal-wetenschappelijk onderzoek stippen archiefonderzoek aan, maar werken deze onderzoeksstrategie onvoldoende uit.¹ Of is één van de redenen dat een gestandaardiseerde aanpak of theorie voor archiefonderzoek ontbreekt? Mijn ervaringen zet ik om in een aanzet voor een dergelijke theorie, waarbij gebruik is gemaakt van min of meer recente ontwikkelingen in de archiefwetenschap. Op basis van archivalistische literatuur presenteer ik een model dat als uitgangspunt heeft gefungeerd bij mijn speurtocht. Het model kan andere wetenschappers steun bieden bij hun archiefonderzoek.

§ 1 Archiefonderzoek als onderzoeksstrategie

Archiefonderzoek en literatuurstudie worden vaak in één adem genoemd. Swanborn vat de hele strategie samen met de term bureau-onderzoek.² Hij onderscheidt daarbij vier zelfstandige varianten. De eerste drie zijn: analyse van ambtelijke statistiek, literatuuronderzoek en secundaire analyse van databestanden.³ De vierde variant noemt hij neerslag van verbaal gedrag. Dat zijn gegevens die in allerlei soorten van documenten zijn vastgelegd. Onder deze variant plaatst hij archiefmateriaal, zonder dat op een heldere manier uit te werken.⁴

Ook 't Hart kent als onderzoeksstrategie voor sociale wetenschappers het gebruik maken van bestaande gegevens.⁵ De auteurs in deze bundel plaatsen archieven in twee categorieën. In neerslag van non-verbaal gedrag worden voorbeelden genoemd van allerlei vormen van registraties die in archieven aanwezig kunnen zijn. Zij duiden dit aan met de term 'unobstrusive', sporen van gedrag die per ongeluk of per toeval zijn achtergelaten. In het Nederlands heet dit: resultaten van niet-uitgelokt gedrag.⁶ Vervolgens zijn dan in *neerslag van verbaal gedrag* officieel gearchiveerde politieke documenten opgesomd.⁷ De beste

¹ Swanborn, *Methoden van social-wetenschappelijk onderzoek*, 209-220; Hout en Pellikaan (ed.), *Leren van onderzoek*, 26-30; 't Hart (ed.), *Onderzoeksmethoden*, 293-322, Walliman, *Your research project*, 272-274.

² Swanborn, *Methoden van social-wetenschappelijk onderzoek*, 209-210.

³ Swanborn, *Methoden van social-wetenschappelijk onderzoek*, 216-219.

⁴ Swanborn, *Methoden van social-wetenschappelijk onderzoek*, 219-220.

⁵ 't Hart (ed.), *Onderzoeksmethoden*, 293-322.

⁶ 't Hart (ed.), *Onderzoeksmethoden*, 295-296.

⁷ 't Hart (ed.), *Onderzoeksmethoden*, 298.

omschrijving van archiefonderzoek is te vinden bij Walliman.⁸ *Archival analysis* is bij hem één van de onderzoeksstrategieën, naast ondermeer het experiment, de enquête en het historisch onderzoek. Hij licht de methode nader toe bij de uitwerking van het verzamelen van secundaire data naast het literatuuronderzoek. Voor historisch onderzoek onderscheidt hij drie hoofdtypen van gegevens:

- Historische artefacten: gebouwen, ruïnes, voorwerpen, overblijfselen van mensen en dieren.
- Literaire bronnen: geschiedschrijving, kronieken, dagboeken, brieven.
- Eigentijdse, onpersoonlijke vastlegging van gebeurtenissen, situaties etc, zowel kwalitatief als kwantitatief (archiefbescheiden).

Walliman geeft aan dat één van de hoofdproblemen van dit soort onderzoek is het lokaliseren van de gegevens en het verkrijgen van toegang. Deze bevinden zich in musea, bibliotheken, archieven, overheidsinstellingen of bedrijven. Zijn de gegevens verzameld, dan dient de authenticiteit te worden vastgesteld en moeten de gegevens op een correcte wijze worden geïnterpreteerd, voordat zij geschikt zijn voor gebruik en analyse in onderzoek.⁹ De eisen van Walliman zijn uitgewerkt in een model voor archiefonderzoek. Voordat dit model wordt gepresenteerd, is enige theoretische kennis nodig ten aanzien van archiefvorming, -beheer en -beschrijving.

§ 2 Het begrip archief

Een gestandaardiseerde aanpak of een algemene theorie van het archiefonderzoek bestaat niet. De criteria waaraan dit onderzoek moet voldoen, zijn bepaald door benaderingen die binnen specifieke wetenschapsgebieden zijn geformuleerd. Wel hebben archivariissen ‘theorieën’ ontwikkeld over archiefvorming, -beheer en -ontsluiting. Zij redeneren vanuit de archieven die zij in beheer hebben, niet vanuit onderzoeksstrategieën die tot het domein behoren van de gebruiker van het archief. Deze archieftheorieën worden ontwikkeld binnen het vakgebied van de archivaliek. Ik heb deze theorieën gebruikt voor het ontwerpen van een model.

Om te beginnen moet onderscheid gemaakt worden tussen de betekenis van het begrip *archief* als aanduiding van een organisatie of een gebouw en het begrip archief in de betekenis van een verzameling documenten of een brok vastgelegde informatie. In het vervolg wordt het

⁸Walliman, *Your research project*, 272-275.

⁹Walliman, *Your research project*, 275.

begrip *archieff* uitsluitend in de tweede betekenis gebruikt: gearchiveerde (vastgelegde) informatie. Ik gebruik voor de eerste betekenis het begrip archiefinstelling.

Wat is archief? De definitie die lange tijd gezaghebbend is geweest, stamt uit 1898:

‘Een archief is het geheel der geschreevene, geteekende en gedrukte archiefbescheiden, ex officio ontvangen bij of opgemaakt door eenig bestuur of een zijner ambtenaren, voorzover deze bescheiden bestemd waren om onder dat bestuur of dien ambtenaar te blijven berusten’.¹⁰

De meest moderne omschrijving luidt kort en bondig: ‘archieff is procesgebonden informatie’. In die twee definities zit een ontwikkeling van honderd jaar denken. In de klassieke archivistiek ligt de nadruk op de archiefbescheiden waaruit het archief bestaat. Deze vorm van archivistiek wordt begeleid door lijsten waarin typen van archiefdocumenten zijn gedefinieerd.¹¹ Moderne archivistiek richt zich primair op context en proces.¹² Die oriëntatie op contextuele informatie volgt ontwikkelingen op andere terreinen van de cultuur- en informatiewetenschappen.

Beide definities van archief hebben één overeenkomst: het uitgangspunt is het begrip archief en niet het afzonderlijke archiefdocument of het afzonderlijke besluitvormingsproces. Dat is een belangrijke notie voor iedere onderzoeker die op zoek gaat naar specifieke gegevens in een archiefinstelling. Op de simpele vraag: ‘Hebt U de uitslagen van twee referenda die op 8 augustus 1797 en 23 april 1798 zijn gehouden?’ kan door een archivaris geen rechtstreeks antwoord worden gegeven. De archivaris zal beginnen met het stellen van contextuele vragen. Wie hield zich bezig met de organisatie van een referendum en het verzamelen van de uitslagen? Welke overheidsinstellingen waren daarbij betrokken? Zijn archieven van die organen bewaard gebleven? In welke archiefinstellingen bevinden die zich dan? Zijn er eigentijdse toegangen op die archieven aanwezig? Zijn er moderne, geautomatiseerde of digitale toegangen op die archieven? Hoe diep is de gearchiveerde informatie ontsloten?

¹⁰ Muller, Fz., Feith, S., Fruin, Th.Az. R., ‘Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archieven, ontworpen in opdracht van de Vereniging van Archivarissen in Nederland’, in Horsman, P.J., Ketelaar, F.C.J., Thomassen, T.H.P.M., *Tekst en context van de Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archieven van 1898*.

¹¹ Den Teuling, *Archiefterminologie voor Nederland en Vlaanderen*.

¹² Thomassen, ‘Het begrip context in de archiefwetenschap’, in: *Context. Interpretatiekaders in de archivistiek*, 15-28; Hofman, ‘Een uitdijend heelal?’, in: *Context. Interpretatiekaders in de archivistiek*, 45-61.

§ 3 Integriteit en authenticiteit

Deze benaderingswijze van archief is gebaseerd op een principe dat sinds de negentiende eeuw internationaal gangbaar is voor het archiefbeheer en zich sindsdien niet heeft gewijzigd. Een archivaris dient het archief in de toestand te laten zoals de oorspronkelijke archiefvormer het heeft ingericht en achtergelaten. Het idee is dat de oorspronkelijke structuur van het archief, dat wil zeggen de wijze van ordening van de archiefbescheiden en de wijze van opslag, een (historische) afspiegeling vormt van besluitvormings- en informatieprocessen. Een archief bevat niet alleen historische informatie, maar is zelf bron van informatie, kan een zelfstandig object van (historisch) onderzoek zijn. Deze opvatting over het handhaven van de integriteit van een archief maakt het voor wetenschappelijke onderzoekers mogelijk om de authenticiteit van de data zo optimaal mogelijk vast te stellen en de bewaarde gegevens op een correcte wijze te interpreteren.¹³ Het maakt tevens toetsing en kritiek door andere wetenschappers mogelijk. Dat principe voor archiefbeheer heet ‘respect des fonds’ of ‘principle of provenance’. Het (her)ordenen of het uit elkaar halen van een archief op basis van een onderwerp (de inhoud) of soorten documenten (databronnen) zonder acht te slaan op taak en functie van de archiefvormer en de oorspronkelijke structuur (orde) van het archief is vanuit die vakdiscipline niet toegestaan. De archivaris vertaalt daarom vragen om historische informatie naar archieven, archiefstructuren, archiefdocumenten en beschikbare middelen van ontsluiting van gearchiveerde informatie.

Deze principes van het archiefbeheer vormen de basis voor de beschrijving van archief. In die beschrijving van de onderdelen waaruit het archief is opgebouwd, registers, series, dossiers of losse archiefbescheiden, dient de oorspronkelijke archiefstructuur zichtbaar te blijven. Met die beschrijving in de vorm van een zogenoemde ‘beschrijvende inventaris’ zijn vervolgens vaak ingewikkelde wegen beschikbaar die tot de gevraagde informatie kunnen leiden of tot de vaststelling dat die niet bewaard is gebleven. Archiefonderzoek lijkt daarom niet zelden op dolen in een vervallen huis met veel lege kamers.

§ 4 Bronnenpublicaties

Voor (historisch) onderzoekers had de theorievorming door archivariissen en de praktische uitwerking daarvan rond de overgang van de negentiende naar de twintigste eeuw grote gevolgen. Door middel van de beschrijvende inventarissen werd als het ware een muur van archiefinformatie rondom het archief opgetrokken, die een belemmering vormde voor

¹³ Walliman, *Your research project*: 275.

onderzoekers die efficiënt en doelgericht wensten te werken. De onderzoeker kon niet meer door ruimten dwalen met opgeslagen archieven op zoek naar informatie. Die nieuwe vorm van archiefinformatie gaf de onderzoeker echter wel de mogelijkheid om systematisch kennis te nemen van de inhoud van een archief, waardoor de afhankelijkheid van de specialist werd verminderd. Archivarissen wensten de openbaarheid en toegankelijkheid te bevorderen. De gearchiveerde informatie werd niet meer geordend ten behoeve van het werk van één onderzoeker. Er kwam ook een scheiding tot stand tussen de archivaris als beheerder van historische bronnen en de historicus als beschrijver van historische gebeurtenissen.

Op het moment dat de uitgangspunten van de klassieke archivalieken werden geformuleerd, kwam de professionele publicatie van archiefdocumenten op gang. In Nederland begon dat in 1902 met 's-Rijks Geschiedkundige Publicatiën (RGP).¹⁴ Ontdaan van archivalische ballast werden vanaf die tijd geselecteerde archiefdocumenten gepubliceerd die onderzoekers in staat stelden onderzoek te doen zonder een archief te raadplegen of een archiefinstelling te bezoeken. Ook voor deze studie is gebruik gemaakt van dergelijke bronnenpublicaties. Iedere onderzoeker dient zich overigens daarbij te realiseren dat een bewerker van een bronnenpublicatie selecteert uit bestaande archieven of collecties van documenten. Van die selectiecriteria dient men op de hoogte te zijn. Zo concentreerde Colenbrander zich in belangrijke mate op buitenlandse diplomatieke bronnen. De Gou richtte zich op de politieke gedachtewisseling die de totstandkoming van een reeks grondwetten in de periode 1795-1806 hadden begeleid. Beide bewerkers publiceerden slechts een klein deel van de beschikbare archiefbescheiden uit dit tijdvak.

§ 5 Archief en context

Met de archivalische theorie over archiefbeheer kunnen verschillen worden aangegeven tussen archief en andere documentaire bronnen van informatie. Een boek, artikel, krant, televisieprogramma, databank of een aanplakbiljet heeft primair de bedoeling om te informeren. De onderzoeker kan de informatie tot zich nemen, omdat de auteur, de uitgever, de zendgemachtigde of de journalist de bedoeling had om zijn of haar publiek van informatie te voorzien. In bijzondere gevallen is contextuele informatie nodig om de informatiebron te kunnen duiden en gebruiken.

¹⁴ Kooijmans en de Valk, *Bron en publikatie*, 203-283.

Het belang van informatie over context waarin archief ontstaat, onderscheidt archief juist van andere documentvormen'.¹⁵ Om gearchiveerde informatie te kunnen vinden en op de juiste wijze te waarderen, is *altijd* informatie over context nodig: institutionele kennis, gegevens over doelstellingen, taken en functies van organisaties of personen, kennis van informatie-, communicatie- en besluitvormingsprocessen en archivalische theorie over de omgang met het archief. Zonder contextuele informatie zijn archiefdocumenten ook niet op te sporen. Juist deze noodzakelijke, primaire oriëntatie op contextuele informatie onderscheidt archiefonderzoek van andere vormen van bureau-onderzoek.

De onderzoeker dient zich tevens te realiseren dat een archief niet bedoeld is om publiek te informeren. Gearchiveerde informatie is primair bedoeld als bewijs en verantwoording voor processen, handelingen, acties ten behoeve van partijen en actoren die daarbij waren betrokken. In zijn meest oorspronkelijke vorm heeft het archiefdocument geen publiek. Het begrip archief heeft altijd connotaties als vertrouwelijk, geheim, niet-openbaar, privaat. Publieke bestemming krijgt archief pas na overbrenging naar een archiefinstelling. Daar komt archief ter beschikking voor publiek gebruik. Die overgang wordt begeleid door beschrijvingen, zodat het publiek in staat wordt gesteld om het archief te raadplegen. Door de ontstaansgeschiedenis van archief concentreert deze archiefinformatie zich primair op actor-, functie- en procesbeschrijvingen en niet op de primaire inhoud van een specifiek archiefdocument. Elke onderzoeker die op zoek is naar informatie uit het archief, wordt met deze vormen van archiefinformatie geconfronteerd. Archiefbeschrijvingen zijn toegangen op het archief. Er bestaat een breed scala aan toegangen, die in diepgang van elkaar verschillen; de meest voorkomende is de genoemde beschrijvende inventaris.

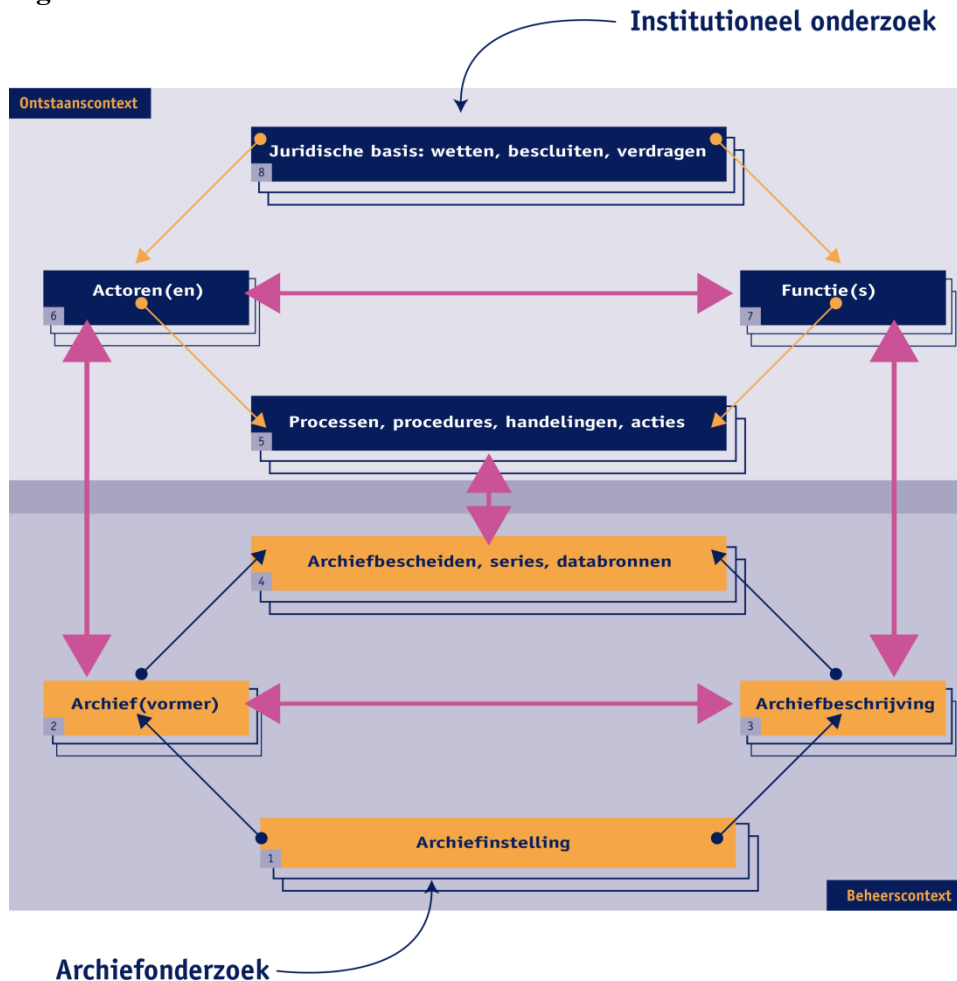
§ 6 Een contextmodel voor archiefonderzoek

De onderzoeker die wil starten met archiefonderzoek moet contextuele informatie verzamelen. Om het onderzoek te ondersteunen is een onderzoeksmodel ontwikkeld, waarmee die contextuele informatie systematisch in kaart kan worden gebracht. Toepassing van het model moet de onderzoeker helpen om antwoorden op onderzoeksvragen in archieven te traceren. Om de relaties te beschrijven tussen contextuele informatie en gearchiveerde informatie is een bijzonder model uitgewerkt, een zogenoemd contextmodel, dat is gebaseerd

¹⁵ Horsman, 'De erfenis van Copernicus', in: *Context. Interpretatiekaders in de archivaliek*, 67.

op moderne archivalische literatuur voor archiefbeheer.¹⁶ Dit model is geschikt gemaakt voor archiefonderzoek. Er volgt hier een algemene omschrijving van het model (zie figuur 1).

Figuur. 1: Contextmodel voor archiefonderzoek

Een onderzoeker heeft twee mogelijke uitgangspunten om met zijn archiefonderzoek te starten. In het model is dit afgebeeld door een tweedeling: of hij start door de bestudering van de literatuur en richt zich in bijzonder op het verzamelen en in kaart brengen van institutionele informatie, of hij begint met de bestudering van archiefinformatie zoals die door archiefinstellingen ter beschikking wordt gesteld.

Het model bestaat uit primaire entiteiten die in de context een rol spelen en de relaties daartussen. Entiteiten zijn objecten, die concreet of abstract zijn. De entiteiten kunnen worden beschreven in de vorm van lijsten die een opsomming bevatten van objecten. (Zie voor een dergelijke opsomming het bronnenboek). Alle entiteiten in dit model zijn hiërarchisch

¹⁶ Hofman, 'Een uitdijend heelal?', in: *Context. Interpretatiekaders in de archivaliek*, 53-60; Horsman, 'De erfenis van Copernicus', in: *Context. Interpretatiekaders in de archivaliek*, 67-82.

opgebouwd. Tussen de hiërarchische onderdelen van een entiteit bestaan verticale relaties, die in het model *niet* zijn weergegeven.

De procesinformatie wordt gesymboliseerd door pijlen tussen de entiteiten. De pijlen representeren de relaties tussen de entiteiten en zijn dynamisch. Omdat de entiteiten hiërarchisch zijn opgebouwd, geldt dat ook zo voor de onderlinge relaties in de vorm van processen. Ook deze relaties kunnen abstract en concreet zijn. Het dynamisch karakter van procesinformatie wordt weergegeven door het gebruik van werkwoorden. Een voorbeeld van een abstract proces is de creatie van een actor of in gewoon Nederlands de oprichting van een orgaan of organisatie, bijvoorbeeld de instelling van een constitutiecommissie. Een voorbeeld van een concreet proces is het verzenden van de uitslag van een stemming of het in ontvangst nemen van een proces-verbaal. Processen zijn geen objecten, maar laten *sporen* na op objecten: handtekeningen onder een proces-verbaal of onder een besluit, de datering van een brief, aantekening voor ontvangst of agendering van een document, een enveloppe als ontvangstbewijs, een codering voor archivering, het afvinken. Sporen van procesinformatie op objecten komt in de buurt van wat 't Hart en anderen noemen 'unobstrusive measures'. Die vormen belangrijk informatie voor geavanceerd archiefonderzoek.

De kern van het model bestaat uit de relatie tussen archiefbescheiden en proces gesymboliseerd door een pijl in het midden van het model. Op het hoogste abstractieniveau is dit de afbeelding van de definitie van archief, zoals eerder omschreven. Op het meest concrete niveau is dit de afbeelding van een onderzoeksvraag: zijn de uitslagen van twee referenda gemeten op lokaal en regionaal niveau gearchiveerd en waar zijn die te vinden? Het model toont dat die vraag niet rechtstreeks kan worden beantwoord, maar dat het antwoord via de weg van het institutionele onderzoek of van het archiefonderzoek dient te worden gevonden.

BIJLAGE 2

VERANTWOORDING VAN HET KAARTONTWERP

*Deze kaart heeft zeer veel arbeid gekost. Toch is zij hier en daar nog onvolledig. Al zie ik er met voldoening op terug, dat het mij gelukt is vele bijzonderheden op te sporen en in tekening te brengen, ik moet bekennen dat er nog menig punt is overgebleven, waaromtrent ik of in 't geheel geen of niet voldoende licht heb kunnen verkrijgen. Men bedenke, dat, al weet men dat iets bestaan heeft en waar en hoe het ongeveer bestaan heeft, dit nog niet voldoende is om het op eene kaart in tekening te brengen. Door onbekendheid en door onzekerheid moest ik hier en daar iets weglaten.*¹

§ 1 Kaartontwerp

Voor de presentatie van de uitslagen op kaart is in dit proefschrift gebruik gemaakt van een basiskaart die speciaal voor dit doel in 2007 is vervaardigd door Hans de Visser van *UvA-Kaartenmakers* in Amsterdam. Het verzoek was om een basiskaart te ontwerpen die het mogelijk zou maken om de verzamelde uitslagen van twee referenda uit 1797 en 1798 op lokaal en regionaal niveau te kunnen laten zien. De kaart diende de regionale en lokale grenzen van de bestuurlijke onderdelen van de Bataafse Republiek te representeren zoals die in de periode 1797-1798 bestonden. Dat betrof negen provincies met duidelijke grenzen en een groot aantal plaatselijke besturen (gemeenten), waarvan de grenzen gedetailleerd moesten worden onderzocht en die deels onbekend waren.

Als uitgangspunt mocht hij gebruik maken van een kaart die is gereconstrueerd door drs. P. Ekamper van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (*NIDI*) in Den Haag. Ekamper heeft de technische gegevens van de software voor deze kaart ter beschikking gesteld aan *UvA-Kaartenmakers*. Hij ontwierp deze kaart voor de presentatie van de resultaten van de volkstelling van 1795.² De reconstructie van Ekamper leunt in belangrijke mate op het werk van dr. O. Boonstra van de Radboud Universiteit in Nijmegen, die een kaart heeft gemaakt van de gemeentelijke indeling van Nederland in 1811.³ Ekamper was in staat zijn data in te passen in deze kaart, zonder deze op fundamentele punten te moeten wijzigen.

Voor de presentatie van de onderzoeksgegevens moest de kaart van Ekamper en Boonstra op belangrijke onderdelen worden aangepast. De grootste zorg betrof de provincie Groningen, waar buiten de steden Groningen en Appingedam in 1795 geen plaatselijke

¹ Beekman, 'De Republiek in 1795', in *Geschiedkundige atlas van Nederland*, 1913: 1.

² Zie: <http://www.nidi.knaw.nl/en/atlas/1795/>.

³ Boonstra en Beekink, 'Komen en gaan', in: *Nederland in verandering*, 153-167.

algemene besturen bestonden. Ook van onderop ontstonden in de periode 1795-1798 geen lokale besturen, zoals dat het geval was in een aantal andere gewesten. De Franse gemeentewet introduceerde in 1811 het gemeentebestuur op het Groninger platteland. Wel fungeerde in dat gewest lokale functionarissen, zoals waterschapsbestuurders, rechters, belastinginners, volmachten, etc, maar een daadwerkelijk plaatselijk *algemeen* bestuur ontbrak volledig.⁴ Het referendum van 1797 moest hier worden georganiseerd door de kerkenraden van de Nederlands Hervormde Kerk. In 1798 benoemde het intermediair administratief bestuur voor Groningen plaatselijke besturen voor de organisatie van het tweede referendum. Die plaatselijke besturen functioneerden meer als kiescommissie dan als lokaal bestuur: ze hadden nauwelijks taken en geen geld. In de loop van de periode 1801-1811 verdwenen zij langzaam uit beeld. De gemeentelijke indeling van 1811-1812 was niet geschikt om de beschikbare lokale uitslag van Groningen te presenteren. De kiesgeografische indeling die in 1795-96 was gemaakt voor de verkiezingen van de Nationale Vergadering kwam op belangrijke onderdelen niet overeen met de bestuurlijk-administratieve indeling van 1811-1812. Als oplossing is gekozen voor de ‘kerspelindeling’ zoals die in Groningen bestond onder het ancien régime. ‘Kerspels’ zijn dorpen, in de regel kerkdorpen, tevens kerkelijke gemeenten van de Nederlands Hervormde kerk. Zij waren zeer klein van omvang, in kerkelijk opzicht vaak gecombineerd. Ten behoeve van verkiezingen bestonden in de periode 1796-1801 veel combinaties van dergelijke kerspels, die samen één grondvergadering van 500 inwoners uitmaakten.

Uit de literatuur is verder bekend dat de indeling in gemeenten (*mairieën*) die in 1811-1812 door de Franse autoriteiten was ingevoerd, op sommige plaatsen afweek van de lokale begrenzing zoals die bestond rond 1795. Bijvoorbeeld de wijziging van de grens tussen Den Haag en Monster door de vorming van de nieuwe gemeente Loosduinen, de vorming van de *gemeente* Assen in het schoutambt Rolde, de samenvoeging van Oost-Zaandam en West-Zaandam tot de gemeente Zaandam, het uiteenvallen in een aantal gemeenten van de *stede* Grootebroek en de stede Westwoude in West-Friesland. Ook om die reden diende de kaart van Ekamper en Boonstra te worden aangepast aan de grenzen zoals die rond 1795 waarschijnlijk hebben bestaan.

De kaartlezer zal zich ten slotte moeten realiseren dat de feitelijke en definitieve vaststelling van gemeentegrenzen pas na 1815 is gebeurd in samenhang met de definitieve

⁴ Formsma, *De vorming der Groninger gemeenten*; Ketelaar, ‘Plannen tot gemeentelijk herindeling’, in: *De historie herzien*, 61-74; Kamphuis, *Stad en Lande*, 72-73.

invoering van het kadaster. In verschillende delen van Nederland werd dit proces pas afgerond in de jaren dertig van de negentiende eeuw. Vooral op de zandgronden was de begrenzing niet zeker, omdat woeste gronden rondom dorpskernen vaak in gemeenschappelijk eigendom of gebruik waren.

De gepresenteerde basiskaart suggereert kortom met de gedetailleerde afbakening van lokale grenzen vaststaande feiten over de politieke geografie van Nederland die dat niet in alle gevallen zijn.

§ 2 Werkwijze

De kaart van Ekamper en Boonstra is op drie manieren bestudeerd en vervolgens aangepast.

- De gegevens zijn vergeleken met de kaart die Beekman in 1913 heeft gepubliceerd in de serie *Geschiedkundige atlas van Nederland: De Republiek in 1795. Met de heerlijkheden, ambachten enz.* Detailkaart in 19 bladen.⁵ De bladen die betrekking hebben op Groningen waren niet geschikt, omdat die een indeling bevatten in rechterlijke districten. Voor Groningen is gebruik gemaakt van een kaart die Siemens heeft gepubliceerd met de indeling van Groningen in kerspelen.⁶ Beide publicaties bevatten een uitgebreide toelichting op de gepubliceerde kaartbladen.
- Voor Drenthe, Overijssel en de Achterhoek in Gelderland is gebruik gemaakt van een kaart die Beekman in 1927 heeft gepubliceerd samen met L. Knappert.⁷ Dat heeft betrekking op de begrenzing van een aantal kleine dorpen, die in 1811 tot één burgerlijke gemeente zijn samengevoegd, bijvoorbeeld Roswinkel bij Emmen en Rekken bij Eibergen.
- De gegevens zijn per provincie vergeleken met aanvullende literatuur die beschikbaar is over de ontwikkeling van gemeenten en gemeentegrenzen. Dat betreft: Groningen⁸, Drenthe⁹, Overijssel¹⁰, Gelderland¹¹, Utrecht¹² en Noord-Brabant¹³.

⁵ Beekman, 'De Republiek in 1795', in *Geschiedkundige atlas van Nederland*, 1913; met verbeteringen en aanvullingen II, 1935, 14-24.

⁶ Siemens, *Historische atlas van de provincie Groningen*, 1962.

⁷ Knappert en Beekman, *Geschiedkundige atlas van Nederland: De gereformeerde kerk onder de Republiek omstreeks het midden der 18^e eeuw*, 1927.

⁸ Engelsman, 'De intermediaire plaatselijke besturen in de provincie Groningen', in *Groningsche Volksalmanak*, 1928, 73-111; Formsma, *De vorming der Groninger gemeenten*; Ketelaar, 'Plannen tot gemeentelijk herindeling', in *De historie herzien*, 61-74.

⁹ Linthorst Homan, *Het ontstaan van de gemeente in Drenthe*, 316-350.

¹⁰ Hendriks, 'De grenzen van Overijssel en van de Overijsselse gemeenten van 1807 (1811)-1842', in *Verlagen en mededelingen van de Vereniging tot beoefening van het Overijsselsch Regt en Geschiedenis*, 75, 3-42.

- Per provincie zijn de gegevens vergeleken met aanvullend gepubliceerd kaartmateriaal. Voor Noord-Brabant in het bijzonder kaarten die behoren bij Sanders en van der Ree-Scholten.¹⁴ Voor Gelderland is in het bijzonder gebruik gemaakt van kaarten die zijn gepubliceerd door Wissing, die weer gebaseerd waren op een publicatie van Wiggers, Spiertz en Mentink.¹⁵ Voor Utrecht is gebruik gemaakt van *de kaart van de provincie Utrecht in 1795*, in 1990 gemaakt door M. de Lanoy Meijer en voor klanten beschikbaar bij het *Utrechts Archief*.

Als referentie is gebruik gemaakt van de kaart die het NIDI in 2003 heeft gepubliceerd over de gemeentelijke indeling van Nederland op 1 januari 1850) en de bekende kaartjes die Kuyper in de periode 1860-1866 publiceerde per provincie onder de titel *Gemeenteatlas* en waarvan in de jaren zeventig van de vorige eeuw fotografische herdrukken zijn verschenen.¹⁶

§ 3 Resultaten

De provinciegrenzen komen overeen met de kaart van Ekamper en Boonstra behoudens de polder *Hinkelenoord*, die door hen abusievelijk was ingedeeld bij Brabant in plaats van Zeeland.¹⁷ De plaatselijke grenzen zoals die zijn afgebeeld op de kaart van Ekamper en Boonstra zijn op tientallen punten gewijzigd. Hans de Visser heeft de kaart onder mijn verantwoordelijkheid bijgewerkt. De grootste wijzigingen betroffen de plaatselijke grenzen in de provincie Groningen, het rivierengebied van Gelderland en de provincie Noord-Brabant. De indeling van de provincie Friesland in gemeenten bleef ongewijzigd. De wijzigingen in Holland en Zeeland waren marginaal. In die provincies zijn een aantal polders van de kaart verwijderd die tussen 1800 en 1811 waren aangelegd, bijvoorbeeld de Wilhelminapolder die het eiland Wolphaarsdijk verbond met Zuid-Beveland.

¹¹ Martens van Sevenhoven, 'Schets van de geschiedenis der burgerlijke gemeenten in Gelderland vóór de invoering der gemeentewet van 1851', in *Jonkheer Mr. A.H. Martens van Sevenhoven. Een keuze uit zijn geschriften*, 203-257; Verstegen, *Gegoede ingezetenen. Jonkers en geërfden op de Veluwe*, 16-25.

¹² Perks, 'Geschiedenis van de gemeentegrenzen in de provincie Utrecht van 1795 tot 1940', in *Provinciale Almanak voor Utrecht*, 1962, 3-81.

¹³ Sanders, *Noord-Brabant tijdens de Republiek*, 1996; Sanders, *Noord-Brabant in de Bataafs-Franse Tijd*, 2002.

¹⁴ Sanders, *Noord-Brabant tijdens de Republiek*; Van de Ree-Scholten, *De grensgebieden in het noordoosten van Brabant ca. 1200-1795*.

¹⁵ Van Wissing (ed.), *De eerste volksvertegenwoordigers van Gelderland in 1795*, 275-281.

¹⁶ NIDI, *Bevolkingsatlas van Nederland*, 2003; J. Kuyper, *Gemeente atlasen de provincies Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel, Gelderland, Utrecht, Noord-Holland, Zuid-Holland, Zeeland, Noord-Brabant, naar officieele bronnen bewerkt*.

¹⁷ Rapport Volkstelling 1796: 41; Sanders, *Noord-Brabant tijdens de Republiek*, 366; Sanders, *Noord-Brabant in de Bataafs-Franse Tijd*, 513.

BIJLAGE 3

SELECTIE VAN UITSLAGEN BIJ HET LEGER 23 APRIL 1798

Voor het leger zijn gedetailleerde uitslagen van de stemming in de verschillende corpsen en garnizoenssteden bewaard gebleven; ter vergelijking is het aantal burgers dat deelnam aan de ‘civiele’ grondvergaderingen in de stad ernaast geplaatst. De selectie betreft garnizoenssteden waar meerdere militaire onderdelen waren gevestigd. Overal in het land lagen bijvoorbeeld aan de kust kleinere detachementen die niet in de tabel zijn opgenomen. De grote aantallen hebben betrekking op infanteriebataljons. De tabel betreft overigens ca. 83% van het aantal uitgebracht stemmen in het leger.

Tabel bijlage 3: Selectie van de uitslagen van het leger in een aantal garnizoenssteden

	Aantal militairen	stemmende	Aantal burgers	stemmende
Garnizoen Den Haag		1.612		1.914
Garnizoen Leiden		1.365		1.424
Garnizoen Haarlem		1.530		1.814
Garnizoen Heusden		345		164
Garnizoen Hoorn		510		447
Garnizoen Enkhuizen		662		312
Garnizoen Alkmaar		1.132		1.189
Garnizoen Edam		557		136
Garnizoen Medemblik		135		190
Garnizoen Groningen		757		1.334
Garnizoen Leeuwarden		973		953
Garnizoen Harlingen		438		283
Garnizoen Franeker		189		280
Garnizoen Coevorden		573		62
Garnizoen Zwolle		1.175		1.335
Garnizoen Kampen		675		589
Garnizoen Deventer		709		471
Garnizoen Tiel		347		167
Garnizoen Wageningen		130		126
Garnizoen Arnhem		1.196		906
Garnizoen Doesburg		570		169
Garnizoen Zutphen		1.004		568
Garnizoen Bergen op Zoom		174		292

Bronnen: NA Den Haag, Archief *Oorlog voor 1813*, inv. nr. 11

BIJLAGE 4

VERANTWOORDING VAN DE SELECTIE VAN 102 STEDEN

Voor de analyse naar een mogelijk onderscheid in stemgedrag tussen stad en platteland in hoofdstuk 8 zijn 102 plaatsen geselecteerd uit de verzameling van 948 steden, dorpen en plattelandsdistricten, die als stad zijn aangeduid. Als achtergrond fungeert de gedachte dat het onderscheid tussen stad en platteland in deze periode primair sociaaleconomisch van aard is. Sociaaleconomisch zou een scherp onderscheid bestaan tussen stad en platteland. Het stemgedrag van een burger in de stad zou anders kunnen zijn dan dat van een bewoner van het platteland, die zich hoofdzakelijk bezighield met agrarische of maritieme activiteiten en beroepen die daarmee samenhangen.

Om voor dit onderzoek gekwalificeerd te zijn als stad, diende de plaatselijke gemeenschap te voldoen aan één of meer van de volgende criteria: (1) juridisch: in 1795 in het bezit zijn van politieke rechten en/of stadsrechten; (2) ruimtelijk: geconcentreerde bebouwing, afgebakend met wallen of muren, grachten of singels met daarbinnen een stadhuis; (3) economisch: marktplaats en een geordende middenstand en nijverheid door middel van gilden; (4) knooppunt van communicatie en educatie: aanlegplaats voor trekschuiten en koetsen, met kranten en boekwinkels en onderwijsvoorzieningen.

Hoewel het onderscheid tussen stad en platteland op het einde van de achttiende eeuw helder en duidelijk zou moeten zijn, heeft de samenstelling hoofdbreken gekost. Er is gebruik gemaakt van bestaande literatuur. Drie overzichten zijn geraadpleegd, die overigens van elkaar verschillen. Dat betreft allereerst een uitputtend overzicht van alle stadsrechten die in de loop der eeuwen aan Nederlandse gemeenten zijn verleend, geschreven door Cox¹. De studie van Cox heeft een juridisch karakter. Alle Nederlandse gemeenten die in de loop der eeuwen stadrecht verwierven, zijn in dit compendium beschreven. In de lijst van 102 steden zijn geen plaatsen met stadsrechten opgenomen die na 1795 zijn verleend, behoudens Assen en Delfshaven. Plattelandsregio's, in het bijzonder in Noord-Holland, met stadsrechten die uit de middeleeuwen stamden maar geen stedelijke ontwikkeling hebben doorgemaakt, zijn eveneens niet opgenomen.²

¹ Cox, J.C.M., *Repertorium van de stadsrechten in Nederland* (Den Haag 2005). (In samenwerking met de Stichting tot Uitgave der bronnen van het oud-vaderlandse recht).

² Dat betreft onder meer 'stede' Westwoud, 'stede' Grootebroek, 'stede' Abbekerk, 'stede' Hoogwoud.

In 1998 gaven Lourens en Lucassen een lijst uit van Nederlandse steden en hun inwoneraantallen. De aantallen inwoners waren voor een deel gebaseerd op de volkstelling van 1795/1796.³ Alle steden die in deze publicatie voorkomen, zijn opgenomen in onderstaande lijst, behalve steden die zijn gelegen in Zeeuws-Vlaanderen en Limburg, die immers niet tot de Bataafse Republiek behoorde.

Ten slotte is gebruik gemaakt van lijsten die Van der Woude heeft opgesteld in zijn bijdrage in 1981 over de demografische ontwikkelingen in Noordelijke Nederlanden in de serie *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* (AGN).⁴

Steden onderscheiden zich van het platteland ondermeer door in het bezit te zijn van het recht om misdaden te vervolgen, te berechten en de vonnissen ten uitvoer te leggen, de zogenoemde criminele rechtspraak. Buiten stadspoorten herinnerden galgen aan die stedelijke macht; een waarschuwing voor alle bezoekers aan de stad. In 1795 werden al die openbare plaatsen van executie van veroordeelden gesloten en afgebroken. Niet alle steden waren overigens in bezit van de criminele rechtspraak, ondermeer die van Friesland niet. Andere steden oefende de strafrechtspraak daarentegen uit over het omringende platteland, onder Middelburg, Breda en 's-Hertogenbosch. De gegevens in onderstaande tabel zijn gebaseerd op de studie van Beekman.⁵

Ten slotte onderscheiden steden zich van het platteland door de organisatie van gilden die plaatselijke ambachten en soms industrieën organiseerden. Hele kleine steden rond 1.200 inwoners en minder tellen niet of nauwelijks gilden. De gegevens in onderstaande tabel zijn gebaseerd op een inventarisatie van Lourens en Lucassen van steden met gilden in 1792.⁶

Alle steden die in onderstaande lijst voorkomen hebben tenminste een geconcentreerde bebouwing, wallen, muren of singels.⁷ Daarnaast kunnen plaatsen voldoen aan de overige vier criteria om als stad te worden aangemerkt. De tabel toont de grote mate van diversiteit.

³ Lourens, P., Lucassen, J., *Inwoneraantallen van Nederlandse steden, ca. 1300-1800* (Amsterdam 1997).

⁴ Woude, A.M. van der, 'Demografische ontwikkeling van de Noordelijke Nederlanden 1500-1800.' In: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, deel 5, Nieuwe Tijd. (Haarlem 1980): 102-194 Zie voor de aantallen en de verdeling van de bevolking tussen stad en platteland op basis van de volkstelling van 1795: Van der Woude, 'De demografische evolutie', *AGN* 5, 123-156, in het bijzonder tabellen 3, 4, 5. De berekeningen in deze studie wijken op punten af, omdat hier gebruik is gemaakt van de grenzen van de Bataafse Republiek en daarbinnen van de grenzen van de provincies. Van der Woude en andere auteurs maken bij de presentatie van hun gegevens gebruik van de indeling van Nederland in provincies vanaf circa 1850.

⁵ Beekman, A.A., *De Republiek in 1795. Met de heerlijkheden, ambachten enz.. Detailkaarten in 19 bladen. Met toelichting.* In: *Geschiedkundige atlas van Nederland* ('s-Gravenhage 1913). Met verbeteringen en aanvullingen II, 1935, 14-24.

⁶ Lourens, P., Lucassen, J., 'Ambachtsgilden in Nederland: een eerste inventarisatie.' In: *NEHA-Jaarboek voor economische, bedrijfs- en techniekgeschiedenis* 57 (1994) 34-62.

⁷ Om deze reden zijn ondermeer Oost- en Westzaandam (lintbebouwing en onvoldoende gescheiden van het omringende platteland: banne Ootzaan en banne Westzaan), Tilburg en Wintersijk niet opgenomen.

Tabel bijlage 4: Selectie van 102 steden

	Aantal inwoners	Politieke rechten	Stadsrechten	Criminele rechtspraak	Gilden
Amsterdam	217.024	X	X	X	X
Rotterdam	51.572	X	X	X	X
Den Haag	42.365				X
Utrecht	32.294	X	X	X	X
Leiden	30.955	X	X	X	X
Groningen	23.770	X	X	X	X
Haarlem	21.227	X	X	X	X
Middelburg	20.146	X	X	X	X
Dordrecht	18.014	X	X	X	X
Leeuwarden	15.525	X	X		X
Delft	14.099	X	X	X	X
Den Bosch	12.841		X	X	X
Nijmegen	12.783	X	X	X	X
Zwolle	12.467	X	X	X	X
Gouda	11.715	X	X	X	X
Hoorn	9.551	X	X	X	X
Arnhem	9.366	X	X	X	X
Schiedam	9.111	X	X	X	X
Amersfoort	8.584	X	X	X	X
Deventer	8.525	X	X	X	X
Alkmaar	8.373	X	X	X	X
Breda	8.250		X	X	X
Harlingen	7.456	X	X		X
Zutphen	6.878	X	X	X	X
Enkhuizen	6.803	X	X	X	X
Kampen	6.481	X	X	X	X
Zierikzee	6.086	X	X	X	X
Vlissingen	5.691	X	X	X	X
Vlaardingen	5.625		X		X
Bergen op Zoom	5.203		X	X	X
Gorinchem	5.133	X	X	X	X
Sneek	4.893	X	X		X
Maassluis	4.817				
Franeker	3.891	X	X		X

Edam-Volendam,	3.847	X	X	X	X
Meppel	3.798				X
Culemborg	3.766		X	X	X
Goes	3.711	X	X	X	X
Steenbergen	3.705		X		
Harderwijk	3.608	X	X	X	X
Steenwijk	3.539		X		X
Buren	3.488		X		
Tielt	3.473	X	X	X	X
Brielle	3.170	X	X	X	X
Workum	3.157	X	X		X
Weesp	3.036		X	X	X
Zaltbommel	2.905	X	X	X	X
Bolsward	2.783	X	X		X
Oss	2.766		X		
Dokkum	2.682	X	X		X
Delfshaven	2.680				X
Woerden	2.602		X	X	X
Leerdam	2.564		X	X	
Wageningen	2.557	X	X	X	X
IJsselstein	2.531		X		
Purmerend	2.499	X	X	X	X
Schoonhoven	2.489	X	X	X	X
Helmond	2.488		X		X
Grave	2.260		X		X
Naarden	2.109		X	X	X
Doesburg, stad	2.074	X	X	X	X
Monnickendam	2.058	X	X	X	X
Veere	2.051	X	X	X	X
Almelo, stad	2.019		X		
Vollenhoven stad	2.013		X		X
Medemblik	2.008	X	X	X	X
Oldenzaal, stad	2.000		X		
Hatter	1.995	X	X	X	X
Enschede, stad	1.970		X		
Eindhoven	1.959		X		X
Vianen	1.820		X	X	X
Elburg	1.784	X	X	X	X

Tholen	1.771	X	X	X	X
Beverwijk	1.639		X	X	
Heusden	1.636		X	X	X
Rhemen	1.630	X	X	X	
Oudewater	1.605		X	X	X
Appingedam	1.595				X
Coevorden	1.533		X		X
Hasselt	1.528		X	X	X
Hindeloopen	1.500	X	X		X
Montfoort	1.495	X	X	X	X
Wijk bij Duurstede	1.480	X	X	X	X
Groenlo	1.466	X	X	X	X
Blokzijl	1.423		X		X
Sint Maartensdijk	1.367		X		X
Klundert	1.363		X		
Lochem, stad	1.356	X	X	X	X
Doetinchem, stad	1.351	X	X	X	X
Geertruidenberg	1.320		X	X	X
Willemstad	1.295		X	X	
Stavoren	1.236	X	X		X
Muiden	1.180		X	X	X
IJlst	1.144	X	X		
Ootmarsum, stad	1.001		X		X
Delden, stad	1.000		X		
Woudrichem	893		X	X	X
Arnhemuiden	826		X	X	X
Assen	694				
Brouwershaven	690		X		X
's-Heerenberg	679		X		
Sloten	557	X	X		